

ΔΗΜΟΦΩΝ

ΕΤΟΣ 18ο

ΤΕΥΧΟΣ **83**

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Συρράκο. Το πέτρινο χωριό χιονισμένο.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Σύλλογος Ποιοτικής & Πολιτιστικής
Αναβάθμισης Δυτικής Αττικής
“Ο ΔΗΜΟΦΩΝ”

ΕΚΔΟΤΗΣ

Παναγιώτης Δημητρούλης

(Κιν.: 6977.781.753)

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΜΕΛΩΝ/ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ

Κοροπούλης Βασίλης

Κοροβέση Ελένη

Παπαϊωάννου Παναγιώτης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑΣ

Λαϊνάς Παναγιώτης -

Μποχάρτζας Γεώργιος

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Κωνσταντίνα Πέππα

Τηλ./Fax: 210.55.58.291

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Μήτσιου - Τσιάμη Κατερίνα

Πτυχ. Τεχνολόγος Γραφικών Τεχνών

Ταχυδρομική Διεύθυνση
28ης Οκτωβρίου 3, 196 00
Μάνδρα Αττικής
Τηλ.: 6977.781.753
www.dimofon.gr
e-mail: info@dimofon.gr

Ο “ΔΗΜΟΦΩΝ” ανταλλάσσεται με
όλα τα έντυπα πολιτιστικού περιεχομένου.

Τα επώνυμα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις εκείνων
που τα υπογράφουν.

Επιτρέπεται η τμηματική ή ολική αναδημοσίευση
άρθρων, υπό την προϋπόθεση ότι θα αναγράφεται η
πηγή τους.

Η ύλη για το τεύχος “έκλεισε” στις 10/01/2018.

ΕΤΟΣ 18ο
ΤΕΥΧΟΣ 83

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Η Σημασία της γνώσης της Ιστορίας (μας)

“Ο λβιος όστις Ιστορίης έσχε μάθησιν” έλεγαν / πίστευαν οι αρχαίοι. Είναι ευτυχισμένος εκείνος ο οποίος γνωρίζει (την) Ιστορία.

Αντιπαρέρχομαι τον πειρασμό να σχολιάσω και να αναφερθώ στο εάν είναι “όλβιος”, τελικώς, “όστις έσχε μάθησιν” γενικώς. Διότι ίσως να ισχύει, αντιθέτως, το “**μακάριοι οι πωκοί τω πνεύματι**”. Εκείνοι συνεχίζουν αμέριμνοι και ήσυχοι τη ζωή τους, ευτυχείς και χαρούμενοι στην άγνοιά τους, καζοχαρούμενοι...

Τ' αφήνω, λοιπόν, αυτά, για να επικεντρωθώ στην ουσία του παραπάνω ρητού - γνωμικού του Ευριπίδη, δηλαδή στη **σημασία της γνώσης της Ιστορίας**. Και μάλιστα με διαφορετική ματιά απ' ό,τι συνθίζεται...

Ασπαζόμενοι την παραπάνω άποψη, πολλοί άνθρωποι εντυφούν σε βιβλία ιστορίας, ώστε να μπορούν μετά να έχουν υπεύθυνη και εμπειρισταωμένη άποψη σε μια σειρά από θέματα, μικρότερης ή μεγαλύτερης σημασίας: Ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στην εξαφάνιση των δεινοσαύρων; Ήταν ομοφυλόφιλοι οι τριακόσιοι του Λεωνίδα; Ποια λάθη έκανε ο Ιουσιτιανιανός στη “Στάση του Νίκα” και πώς μπορούμε να διδαχθούμε απ' αυτά; Πώς κατάφερε ο Φιντέλ Κάστρο να γλυτώσει από τις εκατοντάδες προσπάθειες της CIA να τον δολοφονήσει και πώς οι σχετικές με το θέμα γνώσεις μας θα μπορούσαν να μας ωφελήσουν; Και πολλά άλλα παρόμοια θέματα...

Με βρίσκετε “καυστικά ειρωνικό”; Το παραδέχομαι. Το ομολογώ.

Θα σας αποζημιώσω με ένα ανέκδοτο. Που καταλήγει κάπως έτσι: Μια ομάδα ανδρών, μετά από ώριμη σκέψη και εμβριθή συζήτηση, καταλήγει, ομόφωνα, στα θέματα επί των οποίων πρέπει να αποφασίζουν οι άνδρες και σ' αυτά που το βάρος των αποφάσεων έχουν οι γυναίκες (τους): Οι γυναίκες, λοιπόν, αποφασίζουν για τα λιγότερο σημαντικά, τα καθημερινά, τα τετριμμένα: Με ποιους θα έχει φιλικές - κοινωνικές σχέσεις η οικογένεια, που θα κάνει διακοπές, πώς θα ανατρέφονται τα παιδιά, πού θα ξεδεύονται τα χρήματα της οικογένειας κ.λπ. Όμως, για τα σημαντικά θέματα συζητούν και αποφασίζουν(:) οι άνδρες, κατά προτίμηση στο δικό τους “βουλευτήριο”, στο καφενείο της γειτονιάς: Πώς θα λυθεί το Κυπριακό, τι έφταιξε και διαλύθηκε η Γιουγκοσλαβία, πώς θα αποφύγουμε την οικολογική καταστροφή μας, εάν ορθώς εγκαταλείφθηκε το αμερικανικό πρόγραμμα του “Πολέμου των Άστρων”, τι συνέπειες θα προκύψουν από την ενδεχόμενη σύγκρουση ΗΠΑ – Βόρειας Κορέας και πώς θα ήταν δυνατόν να αποφευχθεί μια τέτοια σύγκρουση, “για το καλό της ανθρωπότητας” κ.λπ.

Πώς μου ήρθε ένα τέτοιο *άσχετο ανέκδοτο*; Δεν μπορώ να καταλάβω! Τέλος πάντων...

...ας επανέλθουμε στα της Ιστορίας. Με μια απαραίτητη διευκρίνιση: Δεν τάσσομαι κατά της μελέτης της Ιστορίας. Κάθε άλλο μάλιστα! Πιστεύω ότι η μελέτη της Ιστορίας μπορεί να μας διδάξει πολλά.

Εξαρτάται, βεβαίως, κατά τη γνώμη μου τουλάχιστον, πώς διαβάζουμε, πώς προσεγγίζουμε τα θέματα, τι αναζητούμε, πού στοχεύουμε...

[...Άλλωστε το ίδιο δε συμβαίνει και με όλα τα θέματα, με όλα τα βιβλία; Τόσα και τόσα έχουν γραφτεί για τη σχέση των βιβλίων με τους αναγνώστες. Το ίδιο ακριβώς βιβλίο αποδεικνύεται(:) τελείως διαφορετικό για δύο διαφορετικούς αναγνώστες: **Ένα εξαιρετικό βιβλίο μπορεί κάποιος να το χαρακτηρίσει “βλακώδες” και να το εννοεί, για τον απλούστατο λόγο ότι δεν το κατανοεί!...**]

Τι κάνουμε συνήθως οι περισσότεροι;...

...ή, μάλλον, "ας το πάρω αλλιώς": Ας το προσεγγίσω από διαφορετική αφετηρία: Ποια είναι τα λάθη που κάνουμε, πολύ συχνά, όλοι μας, μελετώντας την Ιστορία;

Συχνά μένουμε απλά στα γεγονότα και δη "της πρώτης ανάγνωσης" ή, ακόμα χειρότερα, δίνουμε βάρος και σημασία σε στείρα απομνημόνευση ημερομηνιών ή/και μεμονωμένων γεγονότων.

Πόσες φορές επιλέγουμε τον δυσκολότερο - κριτικό τρόπο ανάγνωσης και διαβάζουμε "ανάμεσα στις γραμμές";

Αναζητούμε τα αίτια των γεγονότων; Τις σχέσεις μεταξύ τους;

Αλλάζουμε οπτικές γωνίες ή κοιτάμε πάντα μέσα από τα [λίγο - πολύ] παραμορφωτικά γυαλιά των ιδεών και των πεποιθήσεών μας (που αφήσαμε, ενδεχομένως άκριτα, να παγιωθούν);

"Γιγνώσκουμε αυτά που αναγιγνώσκουμε"; Μήπως χαλαρώνουμε πνευματικά και καταλήγουμε στην εύκολη λύση του... "μασημένου φαγητού" ή των "ταχυφαγείων", δηλαδή στις "έτοιμες λύσεις" - συμπεράσματα - πορίσματα που μας "σερβίρουν" κάποιοι συγγραφείς;

Πόσο καλή "απόσταση" έχουμε την υπομονή να κάνουμε, προκειμένου ν' αντιλήσουμε "καθαρό προϊόν", χωρίς "προσμίξεις" που ίσως να μας ζαλίσουν το κεφάλι;

Αντλούμε πορίσματα από την Ιστορία (ή της ιστορίες...) που διαβάζουμε; [Διαβάζουμε ή μελετάμε;] Σε τι "Αρχές" καταλήξαμε; Ή τι είδους "Αρχές" αποδεχθήκαμε, συνειδητά ή άκριτα, πριν καν αρχίσουμε να μελετάμε; Πόσο εύκολοι - πρόθυμοι - "ανοικτοί" είμαστε στο να τις αναθεωρήσουμε;

Και [το έγγραφα ήδη]: **Πού στοχεύουμε; Στο να αποδώσουμε, για παράδειγμα, "ευθύνες" σε κάποιους; Ως πού είμαστε διατεθειμένοι να φτιάσουμε; Πόσο μπορούμε ν' αντέξουμε; Ως πού θα ξεφλουδίσουμε το κρεμμύδι και... θα κλάψουμε;...**

Σ' αυτά τα τελευταία, επιτρέψτε μου να επιμείνω. Διότι, λίγο - πολύ, εκεί στόχευα όταν ξεκίνησα να γράφω το παρόν σύντομο κείμενο. Κατ' ουσίαν αυτή ήταν η σκέψη που με παρακίνησε να ξεκινήσω να γράφω.

Σκεφτόμουν, για παράδειγμα:

Διαβάζουμε, ας πούμε, για τον Εθνικό Δικασμό ή/και για τους δικασμούς, γενικότερα, που ταλανίζουν το έθνος μας συνεχώς [και εκδηλώνονται εντονότερα κατά περιόδους]. Προφανώς δεν μας αρκεί να σταθούμε σε κάποια γεγονότα ή σε μία μόνον οπτική τους. Αναζητούμε και διαβάζουμε κατά το δυνατόν περισσότερα γεγονότα και "με ανοικτό μυαλό" (ας πούμε...) τα κοιτάμε και τα προσεγγίζουμε από διαφορετικές αφετηρίες και υπό διαφορετικό πρίσμα. Και, εν τέλει, καταλήγουμε... ["εν τέλει" και "καταλήγουμε"; Αλήθεια, έτσι, εύκολα ή δύσκολα, αργά ή γρήγορα, δίνουμε "οριστικό και αμετάκλητο" τέλος στην έρευνά μας;...] ...καταλήγουμε, λοιπόν, πως, για παράδειγμα, για τον Εθνικό Δικασμό "έφταιγαν" οι πληθωρικές και εγωιστικές προσωπικότητες του Βενιζέλου και του βασιλιά, για τον Εμφύλιο "έφταιγαν" (λέμε τώρα!...) οι Άγγλοι, τα γεωπολιτικά τους συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή και η συμφωνία Ρούσβελτ - Στάλιν - Τσόρτσιλ που "μοίρασε τον κόσμο" και καθόρισε τις ζώνες επιρροής και την τύχη εθνών και κρατών κ.λπ.

Καταλήξαμε, λοιπόν, σ' αυτά τα "συμπεράσματα" και είμαστε, άραγε, εξ αυτού του λόγου, ευτυχημένοι; ["Ολβιος όστις Ιστορίας έσχε μάθησιν"...]. Μας αρκεί το ότι "αποδώσαμε ευθύνες"; Μας ικανοποιεί ότι τις "επιμερίσαμε" δικαίως; Αυτά είναι που μας κάνουν "ευτυχημένους";

Νοιώθω ότι κάπου έχουμε κάνει λάθος. Ότι κάτι μας λείπει. Ότι, ίσως, αυτή μας η "κατάληξη" δεν είναι ο τελικός μας σκοπός - προορισμός. **Ότι το να "αποδίδουμε ευθύνες", και δη σε τρίτους, μας δίνει μεν μια αίσθηση υπεροχής, δεν φτάνει, όμως, να μας καταστήσει "ευτυχημένους".** Αυτό δεν μας το προσφέρει ούτε η αίσθηση ότι κρίναμε ακριβοδίκαια... Ίσως διότι ακόμα και αυτό μπορεί να είναι μια πλάνη μας, μια ψευδαίσθηση. Ίσως, ακόμα, και μάλιστα πολύ περισσότερη, διότι κατ' ουσία, κατά βάθος, εμείς, ως άνθρωποι, δεν έχουμε ωφεληθεί απ' όλα αυτά, δεν έχουμε γίνει κατά τι καλύτεροι...

Αν εμβαθύνουμε, πράγματι, τι κερδίσαμε; "Αποδειχθήκαμε" έξυπνοι; Γίναμε ηθικά καλύτεροι; Εντοπίσαμε λάθη μας ή/και τα διορθώσαμε;...

...Ιδού ένα λάθος μας που ήδη εντοπίσαμε: Πουθενά στα παραπάνω δεν είχαμε βάλει τον παράγοντα "εγώ" ή, έστω, το "εμείς": Πού φταίγαμε εμείς

ως λαός κατά τον Εθνικό Δικασμό, ως έθνος κατά τον Εμφύλιο; Και **"τι μάθημα παίρνω", εγώ προσωπικά, ως άτομο μεμονωμένο, από την δασκάλα - Ιστορία;** Πώς αυτό το μάθημα μπορεί να μου / μας φανεί χρήσιμο εδώ και τώρα; Ή / και στο μέλλον; Πώς πολιτεύομαι, ως ώριμος και υπεύθυνος πολίτης, γνώστης της Ιστορίας, στις πάμπολλες προσπάθειες δικασμού που στήνονται ή εξυφαίνονται (ακόμα και) στις ημέρες μας; Τι αγώνα δίνω για να τις εντοπίσω, να τις αποφύγω και να επισημάνω τους κινδύνους των στους συμπολίτες μου;

Βαριά η ευθύνη. Γι' αυτό μας είναι προτιμότερο να την αποφεύγουμε. Έγραφε, όμως, ο ποιητής: **"Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: Αν δεν αλλάξει ο κόσμος, θα φταίω εγώ"** [ή κάπως έτσι, περίπου, το έχω εισπράξει εγώ].

Εύκολο, λίγο - πολύ, σύμφωνα με τα παραπάνω, ν' αποδίδεις "ιστορικές" ευθύνες. Διότι αφορά σε άλλους. Όχι στον εαυτό μας. Η "εύκολη" προσέγγιση της Ιστορίας.

Η δύσκολη προσέγγιση; Βλέποντας λάθη άλλων στο παρελθόν, να αποκτώ την ωριμότητα, την ψυχραιμία και τη σοφία, όταν τυχόν βρεθώ σε ανάλογη περίπτωση, να μην τα κάνω και εγώ.

Και πολύ περισσότερο δύσκολη προσέγγιση: Να εντοπίσω τις δικές μου ευθύνες. Τα δικά μου λάθη. Να τα παραδεχθώ και να τα ομολογήσω, ντόμπρα και υπεύθυνα. Να τα διορθώσω και να μην τα επαναλάβω.

Νομίζω από εκεί θα πρέπει ν' αρχίσουμε: Από την δική μας Προσωπική Ιστορία, ο καθένας μας. Αυτή την Ιστορία μας να μελετήσουμε, ο καθένας μας, και να διδαχθούμε απ' αυτήν. Τότε... μπορεί να ευτυχίσουμε!...

Υ.Γ. Το κείμενο αυτό γράφτηκε, εν θερμώ, στην αρχή του 2018. Όταν μελέτησα, όπως κάθε χρόνο, τέτοιες ώρες, στο γύρισμα του χρόνου, τη δική μου προσωπική ιστορία της προηγούμενης χρονιάς...

Σ.Γ.Λ.

Πώς εορτάζουν οι άγιοι τα Χριστούγεννα;

Του αρχιμ. Ιακώβου Κανάκη

Επειδή το θέμα μου είναι «πώς εορτάζουν οι άγιοι τα Χριστούγεννα», θα αναφέρω αρχικά αγαπητοί μου κάτι για την αγιότητα. Θα σας πω ότι άγιοι δεν είναι αυτοί που ονομάζονται «καλοί άνθρωποι», αλλά άγιοι είναι αυτοί που αγάπησαν τον Θεό και ενώθηκαν μαζί Του. Αυτός όμως είναι κοινός σκοπός όλων μας! Είναι ο βασικότερος σκοπός της ζωής μας. Στην ζωή των αγίων, και είναι πολύ σημαντικό αυτό, βιώνεται όλο το έργο της Ενανθρωπήσεως του Χριστού. Στους αγίους φανερώνεται το μέγα και μοναδικό μυστήριο της αποκάλυψης του Θεού στον άνθρωπο, ζουν μέσα τους «ιεροκυφίως» αυτό το γεγονός! Γίνεται γι' αυτούς ένα προσωπικό βίωμα και ένας συνεχής καθημερινός αγώνας.

Είναι κατανοητό ότι αυτό θέλει κόπο, συχνά και πόνο. Πρόκειται για καρπό μιας μακράς πνευματικής ζωής, αλλά φυσικά είναι δώρο του Θεού.

Μετά αυτά τα εισαγωγικά για την έννοια της αγιότητας, θα ήθελα να σας πω κάτι άλλο σχετικό με τους αγίους και τις εορτές. Οι άγιοι, λοιπόν, τις εορτές, τις έβλεπαν ως ευκαιρίες για να αυξήσουν την πνευματικότητά τους. Αυτό μπορούσε να γίνει όταν ζούσαν το νόημά τους. Έμαθαν εμπειρικά ότι στις εορτές ανοίγουν ιδιαιτέρως οι κρουνοί της χάριτος του αγίου Πνεύματος και πλημμυρίζουν οι πιστοί ακόμα δε και όλη η δημιουργία. Γνωρίζουν επίσης ότι η κάθε γιορτή γίνεται ένα γλέντι στο οποίο όλοι μετέχουν στο «παραδεισίο κρασί», όπως το χαρακτήριζε ο όσιος Παΐσιος. Έτσι ο κάθε πιστός μπορεί να προσεγγίζει την εορτή ως μια ευκαιρία της προσωπικής του αναγέννησης. Είναι γεγονός ότι με αυτήν την πρόθεση ανάσταση είναι κάθε εορτή, ανάσταση και παλιγγενεσία.

Πώς όμως μπορείς να ζήσεις τα Χριστούγεννα;

Για να γίνουν τα παραπάνω, αρκεί να συμμετέχουμε με όρεξη πνευματική, να θέλουμε να τα ζήσουμε. Αν υπάρχει η όρεξη αυτή, τότε όντως τις γλεντάμε πνευματικά τις εορτές και μάλιστα μεθάμε πνευματικά μέσα στην Εκκλησία.

Οι άγιες ζούσαν λοιπόν με λαχάρα τις εορτές και μας το εξηγεί ο Όσιος Παΐσιος:

«Τις γιορτές για να τις ζήσουμε, πρέπει να έχουμε τον νου μας στις άγιες ημέρες και όχι στις δουλειές που έχουμε να κάνουμε για τις άγιες ημέρες». Αυτό είναι το πρώτο και πολύ σημαντικό που πρέπει να σταθούμε! «Όταν κανείς μελετάει τα γεγονότα της κάθε γιορτής, φυσιολογικά θα συγκινηθεί και με ιδιαίτερη ευλάβεια θα προσευχηθεί». Πιο συγκεκριμένα: «Στις Ακολουθίες ο νους να είναι στα γεγονότα που γιορτάζουμε και με ευλάβεια να παρακολουθούμε τα τροπάρια που ψέλνονται. Όταν ο νους είναι στα θεία νοήματα, ζει τα γεγονότα ο άνθρωπος, και έτσι αλλοιώνεται». Να παρακολουθούμε λοιπόν τα νοήματα των ψαλμών και γενικά όλων όσων ακούγονται στον ναό και να εμβαθύνουμε σ' αυτά. Αυτό τονίζεται από τον Όσιο Παΐσιο. Ας το δούμε με ένα παράδειγμα. Όπως όταν κάποιος αγαπάει ένα πρόσωπο, σκέφτεται συνεχώς το πρόσωπο αυτό, έτσι και εμείς σκεπτόμαστε και στρέφουμε συνεχώς τον νου μας στον Χριστό και πιο ειδικά στις εορτές στις οποίες τιμούμε τον Ίδιο και τους αγίους Του.

Θα προχωρήσουμε λίγο παρακάτω. Στην Ορθόδοξη Παράδοσή μας, κέντρο της εορτής αλλά και όλης της λατρείας μας, είναι η Θεία Λειτουργία. Εμείς, πάντοτε γύρω από το κοινό τραπέζι εορτάζουμε τα σημαντικά γεγονότα. Η Ευχαριστία είναι το κέντρο κάθε εορτής και εκεί στο Κοινό Ποτήριο γίνεται η μυστική ένωση μας τόσο με τον Θεό όσο και μεταξύ μας. **«Γιορτή σημαίνει Σύναξη και Σύναξη σημαίνει Ευχαριστία»**. Αυτός ο τρόπος λατρείας είναι ο παραδεδομένος σε εμάς δρόμους που μας οδηγεί στην καλή αλλοίωση, το οποίο είναι και το ζητούμενο για κάθε άνθρωπο.

Ας δούμε και κάτι ακόμα που αφορά πιο συγκεκριμένα στην εορτή των Χριστουγέννων και πως ο όσιος Παΐσιος έλεγε ότι τα ζούσε.

Τον ρώτησαν:

«-Γέροντα, μετά την Αγρυπνία των Χριστουγέννων δεν κοιμόμαστε;

-Χριστούγεννα και να κοιμηθούμε! Η μητέρα μου έλεγε: «Απόψε μόνον οι Εβραίοι κοιμούνται». Βλέπεις, την νύχτα που γεννήθηκε ο Χριστός οι άρχοντες κοιμόνταν βαθιά, και οι ποιμένες «αγραυλούσαν». Φύλαγαν τα πρόβατα την νύχτα παίζοντας την φλογέρα. Κατάλαβες; Οι ποιμένες που αγρυπνούσαν είδαν τον Χριστό». Να το ωραίο μήνυμα από την επισήμανση του αγίου. Όσοι αγρυπνούν θα δουν όσα γίνονται! Και είναι ανάμεσά μας άνθρωποι που δεν κοιμούνται, που περνούν πολλές ώρες ημέρας και νύχτας δεόμενοι¹.

Τον ρώτησαν και κάτι ακόμα:

«-Πώς ήταν Γέροντα, το σπήλαιο της Βηθλέμ;

-Ήταν μία σπηλιά μέσα σε έναν βράχο και είχε μία φάτνη, τίποτε άλλο δεν είχε. Εκεί πήγαινε κανένας φτωχός και άφηνε τα ζώα του. Η Παναγία με τον Ιωσήφ, επειδή όλα τα χάνια ήταν γεμάτα και δεν είχαν που να μείνουν, κατέληξαν σε αυτό το σπήλαιο. Εκεί ήταν το γαϊδουράκι και το βοιδάκι, που με τα χνώτα τους ζέσταναν τον Χριστό! «Έγνων βοῦς τον κτησάμενον και όνος την φάτνην του κυρίου αὐτοῦ», δεν λέει ο Προφήτης Ησαΐας;». Είναι σημαντικό εδώ να πούμε ότι τα όσα με τόση απλότητα αναφέρει ο αγιασμένος γέροντας είναι και το απόσταγμα των ειδικών για τον τόπο της Γέννησης του Χριστού. Ο γέροντας ακόμα περισσότερο μιλά για το σπήλαιο γιατί με έναν άγνωστο για εμάς τρόπο γνωρίζει αυτό «πνευματικά» το σπήλαιο και το περιγράφει.

Και κάτι ακόμα:

-Σε ένα τροπάριο, Γέροντα, λέει ότι η Υπεραγία Θεοτόκος βλέποντας τον νεογέννητο Χριστό, «χαίρουσα όμοῦ και δακρύνουσα» άναρωτιόταν... «Επιδώσω σοι μαζόν, τῷ τὰ σύμπαντα τρέφοντι, ἢ μνηνσω σε, ὡς Υἱόν και Θεόν μου; ποίαν εὖρω ἐπὶ σοί προσηγορίαν;»

-Αυτά είναι τα μυστήρια του Θεού, η πολύ μεγάλη συγκατάβαση του Θεού, την οποία δεν μπορούμε εμείς να συλλάβουμε!

-Γέροντα, πώς θα μπορούσαμε να ζήσουμε το γεγονός της Γεννήσεως, ότι δηλαδή ο Χριστός «Σήμερον γεννᾶται εκ Παρθένου»;

-Για να ζήσουμε αυτά τα θεία γεγονότα, πρέπει ο νους να είναι στα θεία νοήματα. Τότε αλλοιώνεται ο άνθρωπος. «Μέγα και παράδοξον θαύμα τετέλεσται σήμερον», ψάλλουμε. Αμα ο νους μας είναι εκεί, στο «παράδοξον», τότε θα ζήσουμε και το μεγάλο μυστήριο της Γεννήσεως του Χριστού.

Αγαπητοί μου, οι εορτές της Εκκλησίας μας έχουν μια <δυναμική χαρισματική> δίνουν

¹ «Περί προσευχής», Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ' (σελ. 195-196). Ιερό Ηουχαστήριο «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος» Σουρωτή Θεσσαλονίκης

ζωή, δύναμη, κουράγιο, ότι δηλαδή έχει ανάγκη ο άνθρωπος στις μέρες μας. Έχεις κατάθλιψη, στεναχώρια μοναξιά, έχασες ή φοβάσαι μην χάσεις κάποιον δικό σου ψάλλε τό: «θανάτου εορτάσομεν νέκρωσιν...». Πές το : «**Σήμερον γεννᾶται, σήμερον κρεμάται...όλα σήμερον**». Θα σκιρτήσει η καρδιά σου από χαρά, θα λάβεις δύναμη. Οι εορτές της Εκκλησίας είναι ποτάμια, θάλασσες χάριτος!

Εμείς τί σχέση έχουμε με αυτές τις εορτές και αυτά τα Χριστούγεννα;

Τελικά, αν το σκεφτούμε με ειλικρίνεια, τις εορτές, και ειδικά τα Χριστούγεννα, δεν τα ζούμε όπως οι άγιοι, όπως τα έχει ορίσει Εκκλησία. Περιμένουμε από μια αλλαγή στο σπίτι, από μερικά λαμπιόνια να μας αλλάξει λίγο η καθημερινότητα. Θέλουμε να αλλάξει κάπως η καθημερινότητά μας η οποία έχει γίνει αφόρητη και κουραστική, αλλά η ψυχή δεν γεμίζει από κτιστά φώτα. Υπάρχει όμως ένα άλλο φως, το άκτιστο Φως, πού έχει Πρόσωπο, είναι ο Χριστός. Υπάρχει και σήμερα το πραγματικό αυτό Φως και μπορεί να φωτίσει καθέναν που το επιθυμεί. Μπορεί να φωτίσει και να ζεστάνει, όποιον ανοίξει τα παράθυρα της ψυχής του.

Θέλω να σας αναφέρω και το παρακάτω περιστατικό στο οποίο αποδεικνύεται ότι τα Χριστούγεννα μπορούν να υπάρξουν σε οποιαδήποτε μέρα του χρόνου. Τα Χριστούγεννα δηλώνουν ακριβώς το «σήμερον» του κοντακιού της εορτής. Μέσα από κάποιο περιστατικό μπορείς να ζεις τα Χριστούγεννα οποιαδήποτε ημέρα και κάθε μέρα. Για παράδειγμα, Χριστούγεννα μπορείς να νιώσεις όταν γνωρίσεις έναν πραγματικό άνθρωπο του Θεού.

Ακούστε το ακόλουθο αληθινό περιστατικό:

«Το κρύο ήταν τσουχτερό και το Άγιο Όρος ήταν χιονισμένο. Ένας άγνωστος γέροντας ανέλαβε να με καθοδηγήσει μέχρι την Μονή Κουτλουμουσίου. Η επιθυμία μου όμως να λάβω συγκεκριμένες απαντήσεις μ' έκανε να πάρω μαζί με ένα δάσκαλο από τη Κοζάνη το μονοπάτι για την καλύβα του γέροντα Παΐσιου στην Παναγούδα αμέσως μετά τον Εσπερινό.

Με πρόσωπο σκυμμένο, καρδιά θλιμμένη και βήματα βαριά προσέγγισα το κελί του. Αναρωτιόμουν τι θα έπραττα αν, ως καρδιογνώστης κοιτούσε βαθιά μέσα στη ψυχή μου και έβλεπε τα λάθη, την αμαρτία, τις παραλείψεις, τα μίση, τις μικρότητες, τις κατακρίσεις, τον αληθινό ψυχικό πόλεμο. Στη σκέψη και μόνο πως ο γέροντας έχει τέτοια ικανότητα δειλίασα και με έπιασε ντροπή. Αναθαρρούσα όμως και μονολογούσα μέσα μου. Ε! και τι έγινε, ο μόνος είμαι...

Μια άλλη φωνή ωστόσο, άγνωστη τότε, γνωστή τώρα σε εμένα απαντούσε. Υπάρχει λύση ... Όσο και να επιχειρούσα να μην την ακούω και να την περιφρονώ τόσο αυτή δυνάμωνε. Υπάρχει λύση, φώναξα κάποια στιγμή χωρίς να το καταλάβω και ξάφνιασα τον συνοδοιπόρο

μου δάσκαλο.

Με το που φθάσαμε στο κελί άρχισα να νιώθω κάπως περίεργα. Όλα, γύρω προκαλούσαν μια ηρεμία. Το χιονισμένο τοπίο, τα πουλιά, ο ήχος από το νερό στο ποτάμι. Βούρκωσα χωρίς να κλαίω. Οι σκέψεις περιστρέφονταν γύρω από την άγνωστη αυτή εσωτερική φωνή:

«Υπάρχει λύση»!

«Καλώς τα καλόπαιδα» είπε. Με την φωνή του γέροντα Παΐσιου επανήλθα στην πραγματικότητα.

Καθώς περνούσα το κατώφλι του Κελιού, μια ζεστασιά πρωτόγνωρη συγκλόνισε το είναι μου. Αληθινό άγγιγμα ψυχής. Ο γέροντας με κοίταξε. Το βλέμμα του ήταν αρκετό για να απομακρυνθούν όλες οι επιφυλάξεις και να ανοίξει η καρδιά.

Το μικρό διάστημα που έμεινα κοντά στον ταπεινό γέροντα Παΐσιο ακούσε για να αναθεωρήσω σιγά-σιγά πολλά πράγματα. Η αντίληψή μου για τον κόσμο μεταβλήθηκε. Και για πρώτη φορά ένιωθα την ανάγκη να ευχαριστήσω τον Θεό για όλα.

Η μικρή επικοινωνία με το γέροντα λειτούργησε μακροπρόθεσμα καταλυτικά. Εκεί στο Κελί της Παναγούδας βίωσα τη ζεστασιά των ποιμένων. Αφουγκράστηκα το άγγελμα των αγγέλων «επί γης ειρήνη». Έζησα τα Χριστούγεννα.

Χριστούγεννα μακριά από τα φώτα, τα γλυκά, τις ψεύτικες ευχές για ειρήνη, τα υποκριτικά γέλια, την ιδιοτελή καλοσύνη και την ελεγχόμενη αγάπη που απευθύνεται σ' αυτούς που επιδιώκουμε να μας αγαπούν. Μακριά από το θαύμα των θαυμάτων, τη Γέννηση του Σωτήρος Χριστού. Μακριά από την αληθινή πορεία και το μοναδικό σκοπό του ανθρώπου, δηλαδή τη σωτηρία του.

Σήμερα με βεβαιότητα μπορώ να φωνάξω πως ο Χριστός δύναται να γεννηθεί σε κάθε άνθρωπο. Τώρα ευθαρσώς μπορώ να διακηρύξω και να διαλαλήσω πως αρκεί να ανοίξουμε με ειλικρίνεια μια χαραμάδα στη ψυχή μας και τότε Αυτός θα φροντίσει τα υπόλοιπα. Μια μικρή χαραμάδα για να πλημμυρίσουμε ειρήνη, να γευθούμε καρπούς διαφορετικούς από αυτούς που μας σερβίρει εντέχνως η εκκοσμίκευση. Μια μικρή χαραμάδα για να αλλάξουν τα πάντα ριζικά. Μια μικρή χαραμάδα για να βροντοφωνάξουμε το...

«Χριστός γεννᾶται δοξάσατε».

Τελειώνοντας αγαπητοί μου επαναλαμβάνω και την ευχή πού έλεγε ο Όσιος Πατήρ: «Εγώ θα εύχομαι η καρδιά σας να γίνει Αγία Φάτνη και το Πανάγιο Βρέφος της Βηθλεέμ να σας δώσει όλες τις ευλογίες Του». Δεν νομίζω ότι θα μπορούσαμε να κλείσουμε την παρούσα ομιλία διαφορετικά, από το να επαναλάβουμε αυτήν την απλή, απλούστατη, αλλά τόσο βαθιά θεολογική και ουσιαστική ευχή!

Περί Ελευθερίας ή μη της Συνείδησης στη Σημερινή Εποχή

εν είναι λίγες οι φορές που αναρωτηθήκαμε τι ακριβώς είναι η συνείδηση, τι αντιπροσωπεύει, ποία είναι η φωνή αυτή και έτι περισσότερο, έχει σε κάποια φάση της ζωής του κάποιος εξ

ημών ακούσει αυτή τη φωνή;

Θα προσπαθήσω με το συγκεκριμένο κείμενό μου να κατατάξω, όσο αυτό μου είναι δυνατό, τα αναφερόμενα σε κάποια εννοιολογική σειρά.

Η πρώτη καταγραφή του όρου συν-είδηση, με περιεχόμενο γνωσιακό - ηθικό - μεταφυσικό, υπάρχει σε ένα βαθυστόχαστο, αποσπασματικό όμως, κείμενο του Δημόκριτου: «ένιοι θνητής φύσεως διάλυσιν ουκ ειδότες, συν-ειδήσει δε της εν τω βίω κακοπραγμοσύνης ψεύδεα μυθοπλαστέουσιν περί του μετά την τελευταίαν βίου» (fragm. 297). Δηλαδή ορισμένοι μη γνωρίζοντες τη διάλυση της θνητής φύσης, συγκεντρώνουν ειδήσεις για τα πραγματοποιούμενα κακά, ψευδώς μυθολογούντες τα σχετικά για μετά το τέλος του βίου. Εδώ έχει ενδιαφέρον να σκεφθούμε την κοινή ρίζα των λέξεων: ειδέναι, συνείδησις, είδησις, ειδή (θέα, όψις) και των ομοίων, που είχε, βέβαια, στο νου του και ο Αριστοτέλης.

Ούτω συν-είδηση μπορούμε να ονομάσουμε τη δυνατότητα του ανθρώπου να συγκεντρώνει ειδήσεις για τη φύση, την κοινωνία, τον εαυτό του, να επηρεάζεται και να συγκινείται από αυτές, να τις επεξεργάζεται, να αποφασίζει τις επόμενες κινήσεις του, να επιλέγει τη μέθοδο και τα μέσα της δράσης του, να κρίνει και να αξιολογεί όσα συμβαίνουν, να χαίρεται ή να θλίβεται, και τελικά να οραματίζεται κάτι καλύτερο για το μέλλον. Πρέπει να σημειώσουμε ότι εκείνο που ελέγχει τις σκέψεις και τις πράξεις μας όταν αυτές δημιουργούν για μας τους ίδιους ή για τους άλλους θλίψεις, πίκρες, δοκιμασίες κλπ, δεν είναι η Συνείδηση αλλά αυτό που ενεργείται μέσα στην Συνείδηση, από τη λειτουργία της και πάντοτε σύμφωνα με το ποσό των ιδεών που υπάρχουν στην Συνείδηση δηλ. στην ουσία της Ψυχής.

Η ουσία της Ψυχής δεν είναι άσχετη με τις ουσίες της φύσεως. Έγινε από τις ουσίες της φύσεως και λειτουργεί στον κόσμο των ουσιών της Φύσης. Γι' αυτό οι δυνάμεις της Ψυχής, που τις διακρίνουμε με την έννοια των Ιδεών, έχουν άμεση σχέση προς τις ουσίες της Φύσης. Αν διαχωρίσουμε την ουσία της Ψυχής από τις κοσμικές ουσίες τότε γίνεται ακατανόητη και η φύση της ψυχής και ο σκοπός τον οποίο πληροί [η

ψυχή] με την δημιουργία των Ιδεών. Αν πάλι αποξενώσουμε τις Ιδέες της Ψυχής από την καθόλου λειτουργία της Φύσης και από την αναφορά τους προς τις λειτουργίες αυτές τότε γίνεται ακατανόητη η έννοια των Ιδεών γιατί δεν θα είχαν αντικειμενικό σκοπό αφού ο αντικειμενικός τους σκοπός θα ήταν έξω από την ουσία της Φύσης και τις λειτουργίες της.

Ο Σωκράτης αναζητώντας καθολικό (δηλαδή γενικής ισχύος) ορισμό για τις ηθικές αρετές δίδασκε, ότι ο άνθρωπος, ανατρέχοντας στη συνείδησή του, έχει τη δυνατότητα να συλλαμβάνει σταθερές αντικειμενικές αλήθειες για το τι είναι αγαθό, τι είναι αρετή, τι είναι δίκαιο, τι άδικο.

Παρά το γεγονός ότι η έννοια της συνείδησης είναι σίγουρα πολύ σημαντική στη γνωστική επιστήμη και τη φιλοσοφία του νου γενικά, δεν συμφωνούν όλοι ότι η πρόσβαση στη συνείδηση αξίζει να ονομάζεται "συνειδήσεις" για κάθε σημαντική έννοια. Ο Block κάνει συχνά μια διάκριση μεταξύ φαινομενικής συνείδησης (ή «phenomenality») και της πρόσβασης συνείδησης. (Οι όροι αντιστοιχούν σε διαφορετικούς τρόπους αίσθησης και πρόσληψης των εκπομπών των φυσικών ερεθισμάτων.

Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι ούτε η έννοια της συνείδησης συνεπάγεται την πρώτη, ενώ άλλοι παροτρύνουν ότι υπάρχει μια πιο στενή σχέση μεταξύ των δύο. Δέχονται το Πρόσβαση στη συνείδηση πως είναι, περισσότερο μια λειτουργική έννοια. Δηλαδή, ασχολείται με το τι κάνουν σε τέτοιες καταστάσεις.

Κατά την χρονική εκείνη στιγμή κατά την οποία ο Μεγάλος Δημιουργός δημιούργησε τον αρχέγονο άνθρωπο, τοποθέτησε εντός του ένα θείο αιώνιο σπέρμα, σαν ένα είδος λογισμού πιο θερμού και φωτεινού, να επέχει τη θέση μιας αείζωνης σπίθας, ούτως ώστε να φωτίζει το νου και να του υποδεικνύει το πώς θα μπορεί να ξεχωρίζει το καλό από το κακό. Αυτό το σπέρμα ονομάστηκε Συνείδηση, και είναι φυσικός νόμος, ηθικός νόμος (PG 49, 131-133). Με αυτόν τον ηθικό νόμο, δηλαδή με τη συνείδηση, συμμορφώθηκαν όλοι όσοι έζησαν πριν από το γραπτό νόμο. Έπειδή όμως αυτός κατά τη διάρκεια των χρόνων, με την προοδευτική εξάπλωση της αμαρτίας, χάθηκε και καταπατήθηκε από τούς ανθρώπους, υπήρξε ανάγκη να λάβουμε και τον γραπτό νόμο. Αλλά και πάλι αυτός παραχώθηκε. Για το λόγο αυτό χρειάστηκε να θυσιαστεί ο μύστης Χριστός στην προσπάθειά του να την ξαναφέρει στο Φως, να την αναστήσει ώστε να ξαναδώσει ζωή, σε εκείνη τη σπίθα του Δημιουργού που ήταν παραπεταμένη και παραχωμένη.

Στον Τίμαιο όμως ο Πλάτωνας, μας πληροφορεί ότι εφόσον γυμνάζουμε τις δυνάμεις ιδιαίτερα της ψυχής, τις αρετές της φιλομάθειας και της κατανόησης, της Αλήθειας τότε είναι δυνατόν να κατανοήσουμε πράγματα αθάνατα και θεία, όπως το «Είναι και ουδέποτε λαμβάνει γέννηση», δηλαδή το αιώνιο Θείο,

ως και αυτό το οποίο «γίνεται και ουδέποτε Είναι», δηλαδή το μεταβλητό θνητό στοιχείο (Τίμαιος Ε', 28). Η συμμετρία αυτή μεταξύ θνητού και θείου, που τελειοποιεί τον άνθρωπο στην Πυθαγόρεια - Πλατωνική διδασκαλία, δύναται να τον φθάσει στη θεία Αλήθεια. Αφού λοιπόν υπάρχει μέσα στο θνητό μας στοιχείο, ένα αιώνιο Θείο, η Συνείδηση, και το οποίο εμπεριέχει αφ' εαυτού του την δύναμη της νόησης, έχει δική του έννοια περί της ύπαρξής του, δηλαδή ταυτίζεται με την Ψυχή, τότε μπορούμε ακολουθώντας τις επιταγές τους ή επεξεργαζόμενοι τις αρχές τους να επιδιώξουμε να αποκαταστήσουμε την τάξη, ούτως ώστε να φθάσουμε στη θέωση, δηλαδή να καταστήσουμε μύστες.

Αυτή η θέωση, η συνειδητοποίηση του Θεϊκού Εαυτού, που πάει πολύ πίσω στην παράδοση πρέπει να πραγματοποιηθεί μέσω υγιούς, ηθικού τρόπου ζωής, δηλαδή να μπαίνουν σε εφαρμογή οι υψηλές αξίες (αρετές) της δικαιοσύνης, της ευσέβειας, της σωφροσύνης κλπ· μέσω διαλεκτικής, για την απόκτηση αληθινών ιδεών· μέσω διάκρισης και λογικής (λογισμού)· και μέσω διαλογισμού.

Ο αποκαθαρμός της φύσης, του εν δυνάμει μεμνημένου, από τα πάθη της ανθρώπινης φύσης θα αφήσει την διάνοιά του ελεύθερη και απόλυτη, σε βαθμό ώστε να διεισδύσει στις εσωτερικές λειτουργίες του πνεύματος του, οπότεν τότε δύναται να αποκτήσει ομαλές λειτουργίες και σχέσεις μεταξύ του πνεύματός του και της εξωτερικής του διάνοιας, δηλαδή αποκτά την αυτογνωσία. Ούτω έρχονται στην διάνοιά του όλα τα γεγονότα και οι λειτουργούντες νόμοι του πνεύματός του. Άλλωστε νους και νόηση αναγνωρίζονται ως η βασική κινητήρια δύναμη της συν-είδησης σε όλες τις εκδηλώσεις της: γνωσιακή, ηθική, αισθητική, μεταφυσική. Νομίζω ότι αυτή την πολυδύναμη διάσταση του Νου θέλησε να αποδώσει ο Ευριπίδης με το στίχο: «Ο νους ημών εν εκάστω, Θεός» (fragm. 1014).

Ο μύστης άνθρωπος για να δημιουργήσει αληθείς ιδέες πρέπει να βελτιώσει την ψυχική του κατάσταση και να απαλλαγεί από τα πάθη εκείνα που του δημιούργησε η μη φυσική του ζωή και το σκοτεινό φυσικό περιβάλλον στο οποίο ζει. Οι μεμνημένοι στις αλήθειες της Φύσης οφείλουν να γνωρίζουν ότι κανένας δεν κατόρθωσε να υπερβεί τα όρια που χωρίζουν την αγνή πνευματική φύση από την

ανθρώπινη, χωρίς πρώτα να αποκαθαρθεί από τα πάθη του.

Πώς ακριβώς διαμορφώνεται η Συν-είδηση, και πώς αυτή διαμορφώνει κριτήρια (για την αλήθεια, την ομορφιά, την ηθική, τη μεταφυσική) ακόμα και τρόπους δράσης είναι ερωτήματα που χρειάζονται χωριστή ανάλυση και ικανότερους εμού, για να ελέγξουμε σε ποιο βαθμό μπορούμε να απαντήσουμε σ' αυτά. Θα προσπαθήσω να προσεγγίσω ένα ερώτημα που πιθανόν είναι και το βασικότερο όλων: πώς κινείται δημιουργικά η Συν-είδηση προς όλες τις κατευθύνσεις της δραστηριότητας: ελεύθερα, κατ' επιταγήν, ή ενίοτε κατ' ανάγκη; Οι άνθρωποι κατά την πορεία τους στο πέρασμα των αιώνων, ακολούθησαν δυο δρόμους: αναγνώρισαν την ανάγκη ως οδηγό για τις κινήσεις εκείνες όπου η φύση υποδεικνύει το δρόμο της ανάγκης (αναζήτηση των αναγκαίων για τη ζωή). Η φύση οδηγεί και στη γνώση, στο βαθμό που αυτή είναι αναγκαία για τη ζωή.

Η πράξη της κατανόησης των αρχών της γνώσεως, η οποία απαντά εις το πώς ή τοιουτοτρόπως μετατρέπεται η γνώση σε φρόνηση. «Φύσει του ειδέναι ορέγεται ο άνθρωπος». Με αυτή την παρατήρηση ο Αριστοτέλης άρχισε τα Μετά τα Φυσικά του.

Ταυτόχρονα αυτή η ανάγκη ελευθερώνει το νου. Ο Αναξαγόρας έγραψε για πρώτη φορά: «Ομού πάντα χρήματα ην, νους δε επελθών διεκόσμησεν» (ο νους έφερε τάξη και ομορφιά, στόλισε τη φύση) σε όλους τους τομείς της δράσης του: γνωσιακό, ηθικό, αισθητικό (θεωρία και πράξη του ωραίου) μεταφυσικό, χωρίς να παραβλέπει –όπου υπάρχουν- τις μορφές και τα όρια της πραγματικότητας.

Έτσι: α'. Στο γνωσιακό επίπεδο: η γνώση των φυσικών πραγμάτων και των φυσικών δυνάμεων και φαινομένων είναι αναγκαία για τη ζωή, δεν ησυχάζει ο νους, αν δε βρει την αιτία των φαινομένων «Τότε μόνον οϊόμεθα γινώσκειν έκαστον, όταν τα αίτια γνωρίσωμεν» (= τότε μόνο θεωρούμε ότι γνωρίζουμε κάτι, όταν γνωρίσουμε την αιτία του. Αριστοτέλης, Φυσικά, 184α.), ώστε να μπορεί τελικά τη γνώση αυτή να την αξιοποιεί πρακτικά. Η αναζήτηση της αλήθειας μέσα σε κλίμα ελευθερίας γίνεται ηδονή, χαρά, απόλαυση νοητική, συν-ειδησιακή. β'. Πολύ εμφανέστερα ο νους, αναζητεί ή διεκδικεί την ελευθερία του στους άλλους τομείς της συν-ειδησιακής δραστηριότητας: στην Ηθική, στην Αισθητική (Τέχνη), στη Μεταφυσική, (όπου εντάσσεται και η Θρησκεία). Για ένα πρόσθετο λόγο που είναι ιδιαίτερα εμφανής στον τομέα της Ηθικής: χωρίς την προϋπόθεση της Ελευθερίας δεν είναι νοητή η έννοια της ευθύνης, που με τη σειρά της αποτελεί προϋπόθεση για την απονομή επαίνου ή μομφής στο άτομο που έπραξε ή παρέλειψε κάτι και για το οποίο θεωρούμε το άτομο υπεύθυνο, γιατί ήταν ελεύθερο. Η κάθε κατάσταση συν-ειδησιότητας (ύπαρξη συν-είδησης, επίγνωσης, γνώσης) ή λειτουργίας του νου συνοδεύεται από

διαφορετική λειτουργία του νευρικού συστήματος.

Ο Πλάτων στον Φαίδωνα γράφει ότι παντού υπάρχει η στροφή της συνειδήσεως προς τα έξω μέσω των αισθήσεων και του σώματος, όταν βρίσκεται σε επαφή με τον υλικό κόσμο της αλλαγής. Αλλά υπάρχει επίσης και μια στροφή προς τα μέσα όταν η ψυχή ερευνά μόνη, καθώς αποσύρεται από το σώμα και τις αισθήσεις, και φθάνει την αγνή, αιώνια και αναλλοίωτη Ύπαρξη (αεί-ων) όπου αναπαύεται και είναι σε επαφή με εκείνη: «αυτή η κατάσταση της ψυχής αποκαλείται σοφία/φρόνηση» (79D). Αυτή η πρακτική επίσης, ή κάτι παρόμοιο, φαίνεται να πηγαιίνει πολύ πίσω στις σχολές του Παρμενίδη, του Πυθαγόρα και των Ορφικών.

Ο Kingsley, ένας διάσημος Ελληνιστής, εξετάζει αυτή την πρακτική, το να μεταφερθείς σε μια άλλη κατάσταση συνείδησης, ουσιαστικά να έρθεις σε επαφή με το Θείο, ώστε να λαμβάνεις γνώση απευθείας από τους θεούς, την οποία αποκαλεί 'incubation', δηλαδή εγκοίμηση και γράφει: «Τεχνικές μπορούσαν να χορηγηθούν για την είσοδο σε άλλα επίπεδα συν-ειδητότητας. Διαφορετικά η έμφαση δινόταν όλο και λιγότερο στο να δίνονται μέθοδοι διδασκαλίας και όλο και περισσότερο στην ανεύρεση των εσωτερικών πηγών γνώσεων που θα έδιναν την δυνατότητα να ανακαλυφθούν οι ίδιες οι απαντήσεις μέσα στον εαυτό». Εγκοίμηση ήταν όλη η διαδικασία του να κοιμηθεί κανείς σ' έναν ιερό χώρο, ώστε να δεχτεί ένα αποκαλυπτικό όνειρο είτε για θεραπευτικούς σκοπούς, είτε για να μάθει για το μέλλον του. Γνωστοί χώροι στην Ελλάδα βρίσκονταν στην Ελευσίνα, στο Αμφιαράω του Ωρωπού κ.αλ.

Η υποκειμενική εκάστου εξ ημών, βίωση του αιτήματος Ελευθερίας και του περιεχομένου αυτού, μπορεί να ονομαστεί Συνείδηση ελευθερίας. Όμως μπορούμε να διακρίνουμε

1. Επειδή το αίτημα για Ελευθερία είναι βίωμα συνειδησιακό, μπορούμε σε όλες τις περιπτώσεις να μιλάμε για Ελευθερία Συνείδησης (στην περιοχή της Επιστήμης, της Τέχνης, της Θρησκείας, της Ηθικής).

2. Η Ιστορία μάς έχει διδάξει ότι προόδευαν πάντα οι κοινωνίες που σέβονταν το δικαίωμα Ελευθερίας των Συνειδήσεων, που δίδασκαν στα μέλη τους να σέβονται αυτή την Ελευθερία των Συνειδήσεων. Και αναζητούσαν με ευλάβεια τα όρια της Ελευθερίας του ατόμου (ως εκεί όπου η Ελευθερία του ενός δεν παραβιάζει την Ελευθερία του άλλου).

3. Έκφραση κακοδαιμονίας για τα άτομα και τις κοινωνίες υπήρξε πάντα η επιδίωξη κάποιων (με ιδιοτελή συνήθως κίνητρα) να στερήσουν ή απλά να περιορίσουν την ελευθερία Συνείδησης άλλων σε οποιονδήποτε τομέα (της Επιστήμης, της Πολιτικής, της Ιδεολογίας, της Πίστης κλπ.)

4. Έκφραση κακοδαιμονίας από την πλευρά του βιαστή μπορεί να σημαίνει ιδιοτέλεια ή πνευματική ανωριμότητα, να νομίζει δηλαδή ότι η άποψή του είναι

η μόνη σωστή και σωτήρια και ότι μπορεί να την επιβάλει στους άλλους. Έκφραση κακοδαιμονίας από την πλευρά του θύματος συνήθως σημαίνει ότι υποφέρει και αγωνίζεται ωσότου ελευθερωθεί από την κακόνοια ή μικρόνοια και ανευλάβεια του βιαστή.

1. Δεν χαρακτηρίσαμε τις πράξεις βιασμού της Ελευθερίας Συνειδήσεων. Είναι πολλές, εμφανείς και αφανείς, άμεσες και έμμεσες. Επειδή οι πρώτες είναι πασίγνωστες (π.χ πολιτική δικτατορία, θρησκευτικοί ή άλλοι ιδεολογικοί διωγμοί κλπ.). Θυμίζω ενδεικτικά: τη δίωξη του Γαλιλαίου, την Ιερή Εξέταση, τη δίωξη του Μεθόδιου Ανθρακίτη, του Θεόφιλου Καΐρη, αλλά και πολλών άλλων.

Θα καταγράψουμε μερικές τουλάχιστον, από τις αφανείς και αδιόρατες πράξεις βιασμού της Ελευθερίας Συν-ειδήσεων. Ανεξάρτητα από το βαθμό συν-ειδητοποίησης εκ μέρους των φερομένων ως βιαστών και ανεξάρτητα από τις προθέσεις τους.

Α' Αν αποφεύγεις να δείξεις σε κάποιους την ουσιώδη διαφορά ανάμεσα στη γνώση (η οποία ζητεί διαρκώς την αιτία των φυσικών φαινομένων) και την πίστη (που βασίζεται σε μια παραδοχή για μεταφυσική απορία και συνεπιφέρει ανάπαυση και παύση της ζήτησης), θέτεις εμπόδια στην πορεία για απόκτηση Ελευθερίας των Συνειδήσεων.

Β. Όταν αυτόν που διαφωνεί μαζί σου τον αποκαλείς (συχνά σε χώρο όπου εκείνος απουσιάζει) υβριστικά, αντί να αντιπαραθέσεις με σεμνότητα επιχειρήματα, εισπράτεις περιφρόνηση και απομακρύνεις την Ελευθερία Συνείδησης, κυρίως για τον εαυτό σου. Άλλωστε είναι γνωστό ότι «μεταξύ συν-ειδήσεως και αληθείας δεν υπάρχει διάμεσόν τι και ότι ουδείς έχει το δικαίωμα να είπη πιστεύουν εις τούτο ή μη πιστεύεις εις εκείνο»

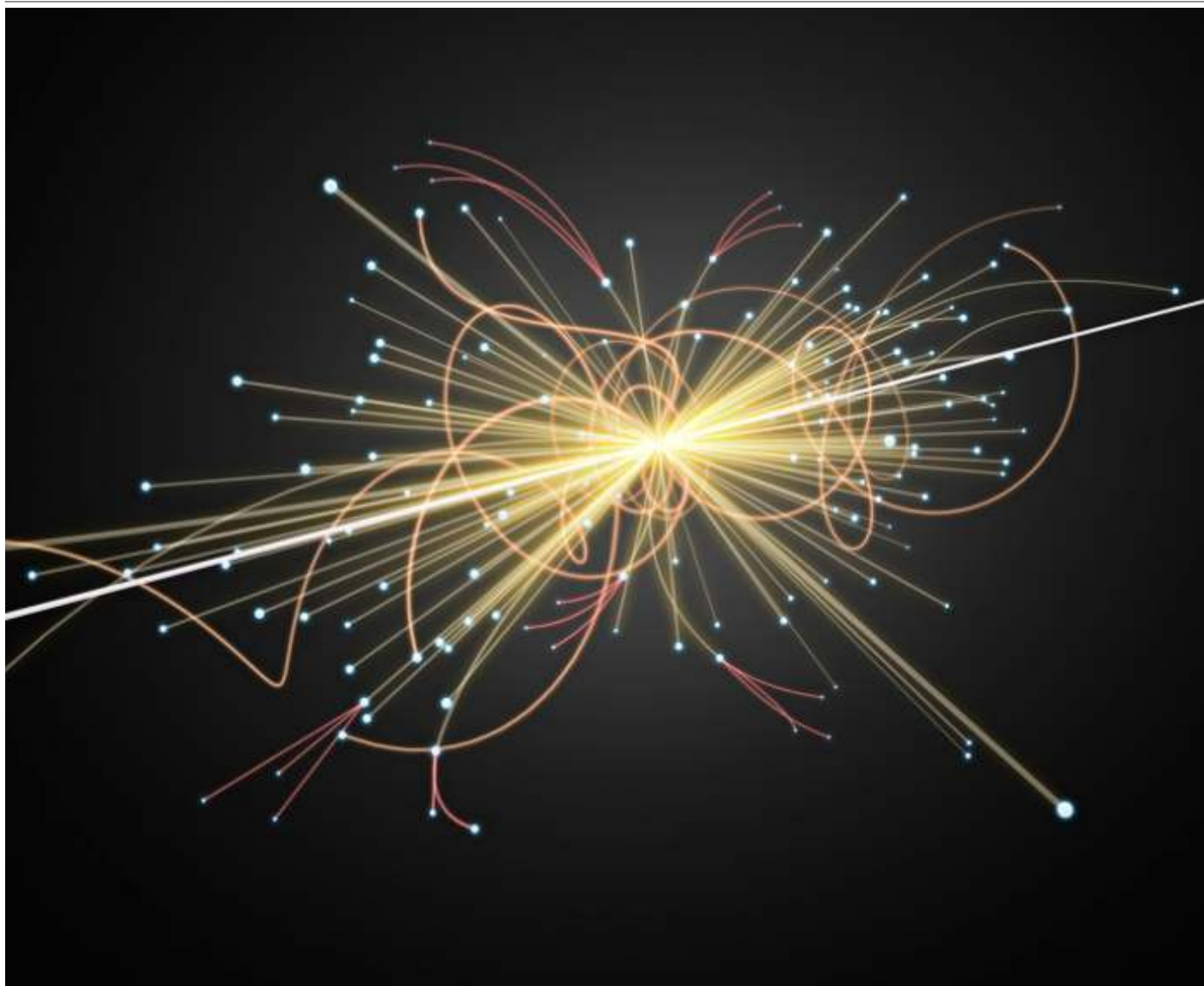
Γ'. Όταν καταλογίζεις κακή βούληση στον άλλο «που θέλει λχ. Την δίωξη του Α», αντί να προτάξεις θετικά τεκμήρια για την άποψή σου γίνεσαι, αν-άξιος για να εκδηλωθεί απέναντί σου η Ελευθερία Συνείδησης.

Δ' Δυστυχής είναι και δειλός αυτός ο οποίος επωμίζεται καθήκοντα και κατόπιν παραμελεί ταύτα. Αν-άξιος για να εφαρμοστεί απέναντί του η Ελευθερία Συνείδησης.

Ε'. Όταν αυτόν που δεν αναγνωρίζει τη σοφία των λόγων σου; τον αποκαλείς δημόσια «καζό», αντί να τον παρακαλέσεις να μην ενοχλεί το έργο σου, κλείνεις το δρόμο για την Ελευθερία της Συνείδησης.

Ε'. Όταν προτείνεις στα μέλη μιας κοινωνίας να δηλώ-σουν το είδος θρησκευματος που προσβεύουν ή του θρησκευματος ασκείς εις βάρος τους πολύμορφο αναγκασμός: ή να αναγράψουν αυτό που φρονούν, με την πιθανότητα να αντιμετωπιστούν με υποψία από κάποιον διάφορα φρονούντα σε ώρα κρίσιμη της ζωής τους (π.χ. πρόσληψης σε μια εργασία) ή να αναγράψουν ψευδώς αυτό που δε φρονούν. Και στις δυο περιπτώσεις χάνεται η Ελευθερία Συνείδησης και ανοίγεις δρόμους της καταπίεσης για τον κοινό

άνθρωπο.

Όταν δημιουργούνται τέτοιες συνθήκες καταπίεσης των συνειδήσεων (είτε από την Πολιτεία είτε ενίοτε από άλλα κέντρα), οι διεργασίες συμβαίνουν στις συνειδήσεις των καταπιεζομένων; Μεγαλώνει συνεχώς η επιθυμία απελευθέρωσης και βρίσκουν θαυμαστές και μιμητές συνήθως οι καταπιεζόμενοι παρά οι καταπιεστές, όσο κι αν οι δεύτεροι παραπλανούνται από τις υποκλίσεις των θεραπόντων ή την αλαζονεία της πρόσκαιρης και απατηλής δύναμής τους. Τελικά Συνηθίζουν σε ποικίλες εκδηλώσεις προβολής και επιβολής της μονόπλευρης «δικαιοσύνης» τους, με ότι τούτο συνεπάγεται μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα.

Τελικά είναι αναγκαίο να αναζητήσει η διάνοια πάντων, όσοι απέθαναν μάρτυρες της αλαζονείας των ισχυρών και της αμαθείας του πλήθους ώστε φωτίσει το ανθρώπινο γένος. Άλλωστε με τη σύγχρονη κβαντική θεωρία η συνείδηση-ψυχή βρίσκεται μέσα στα δίκτυα των εκατομμυρίων νευρώνων του εγκεφάλου που ενεργούν ως δίκτυα πληροφόρησης και παραμένουν στο σύμπαν ακόμα και μετά τον θάνατον. Μάλιστα κατά την επιθανάτια εμπειρία οι δομές του εγκεφάλου, μικροσωληνίσκοι, όπου οι βάσεις της συν-είδησης χάνουν μεν την κβαντική τους κατάσταση αλλά οι πληροφορίες στο εσωτερικό τους δεν καταστρέφονται διαχέονται στο σύμπαν ή επανέρχονται στον ίδιο άνθρωπο εφόσον επανέλθει στη ζωή (David Bohm, Implicate Order and Holomovement, 1980).

Αγαπητοί μου εξαντλείστε στην κοινωνική σας ζωή, την αναγκαιότητα της μάθησης και της συνεχούς άσκησης της αρετής, αποδοθείτε όσο μπορείτε στην υπεράσπιση των νόμων και του δικαίου. Ενεργοποιείτε τη Συν-είδησή σας. Εμποδίσατε το σβήσιμο οιασδήποτε γενικά μορφής Φώτων, επιμείνατε στην Επιστήμη και το Δίκαιο. Αναζητήσατε το Θείο σπινθήρα. Ούτως ώστε όταν τελικά ολοκληρώσετε το βίον σας και μπορέσετε να φθάσετε για να κριθείτε γυμνοί, μπροστά στους τρεις δικαστές το Μίνωα, τον Ραδάμανθυ και τον Αιακό, τους ακριβοδίκαιους και αδέκαστους Κριτές του Άδην, να λάβετε το δρόμο που οδηγεί στις νήσους των Μακάρων. Ή μήπως άραγε αυτόν που οδηγεί στον Τάρταρο; Τελικά ποιος γνωρίζει αν η ζωή είναι θάνατος ή ο θάνατος ζωή;

Στέλιος Μουζάκης
Ερευντής Ιστορίας Πολιτισμών
www.steliosmouzakis.gr

Εξωσωματική Γονιμοποίηση Ποια η θέση της Εκκλησίας

Του αρχιμ. Ιακώβου Κανάκη

Ημέριμνα της Εκκλησίας δεν σταματά σε θέματα Πίστεως που προσεγγίζονται μόνο ως θεωρητικές αλήθειες, αλλά αφορά στους τρόπους με τους οποίους τα δόγματα θα γίνουν βιωμένες αλήθειες στην καθημερινή ζωή.

Μέσα στην ζωή των ανθρώπων προκύπτουν ζητήματα πού, ή υπήρχαν από παλαιότερα και εμφανίζονται με καινούργια μορφή ή είναι πρωτοεμφανιζόμενα. Για όλα αυτά η Εκκλησία έχει λόγο και συχνά καλείται να τον εκφράσει για να διαφωτίσει όλους όσοι την σέβονται και ακολουθούν την διδασκαλία της, ή απλώς ενδιαφέρονται να την ξέρουν γνωσιολογικά.

Ένα ζήτημα από αυτά, για το οποίο οι νέοι κυρίως άνθρωποι ζητούν απαντήσεις, είναι το θέμα της εξωσωματικής γονιμοποίησης. Πρόκειται για θέμα σύνθετο από το οποίο δημιουργούνται πολλοί προβληματισμοί πού αφορούν στα πρόσωπα, στις μεταξύ τους σχέσεις, στην οικογένεια, αλλά και γενικότερα σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Θα γίνει μια σύντομη αναφορά περί του θέματος.

Είναι ο σύγχρονος τρόπος ζωής πού οδηγεί τους ανθρώπους σε μια εσωτερική σύγχυση με βασικό γνώμονα τον εγωκεντρισμό και τον υλικό ευδαιμονισμό. Ο σύγχρονος άνθρωπος, και ειδικά ο νέος, τα θέλει όλα και με το λιγότερο κόστος. Συχνά αποφασίζει ή πολύ αργά ή πολύ γρήγορα. Θέλει να σπουδάσει, να προχωρήσει στα επαγγελματικά του, να αναγνωριστεί κοινωνικά και όταν αυτό θεωρεί ότι το καταφέρει έχει «ξεχάσει» ότι θέλει να κάνει και οικογένεια. Έτσι, σε μια μεγαλύτερη ηλικία, επιθυμεί να τεκνοποιήσει, αλλά πλέον αυτό είναι δύσκολο. Αυτή η πορεία σκέψης και ζωής απαντά στην πλειονότητα των νέων ανθρώπων στις μέρες μας. Έτσι, κάπου εκεί, προκύπτει το ζήτημα της εξωσωματικής γονιμοποίησης ως λύση.

Όταν σήμερα στην ιατρική επιστήμη μιλάμε για εξωσωματική γονιμοποίηση, μιλάμε για μία ιδέα, αλλά ταυτόχρονα και για πολλές και διαφορετικές παραμέτρους. Ως ορισμό πάντως μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για την εκτός του σώματος της γυναίκας γονιμοποίηση ωαρίων. Σε άλλες περιπτώσεις έχουμε μεταφορά γονιμοποιημένων ωαρίων στην ίδια την μητέρα, ενώ σε άλλες σε άλλη γυναίκα. Πρόκειται πάντως για «συνένωση εργαστηρίου».

Οι περιπτώσεις εξωσωματικής γονιμοποίησης, όπως προείπαμε, ποικίλουν και υπάρχουν ιατρικά εγχειρίδια πού κάνουν εκτενή αναφορά περί αυτών. Όμως χωρίς την χρήση όρων της ιατρικής επιστήμης αλλά με απλότητα, μπορούμε να πούμε πού έχει φθάσει η δυνατότητα των σημερινών επιστημονικών δυνατοτήτων. Έτσι, σήμερα, μιλούμε για «κατάψυξη εμβρύων», για «παρένθετη μητέρα», για «άχρηστα» γονιμοποιημένα ωάρια λόγω πολλαπλής κύησης και για τόσα άλλα, που δημιουργούν μύρια κοινωνικά, ψυχικά και ηθικά διλλήματα.

Για όλα αυτά τι λέει η Εκκλησία;

Η Εκκλησία νοιάζεται για όλα αυτά και μάλιστα επίσημα, διά της Ιεράς Συνόδου, ασχολείται με μεγάλο ενδιαφέρον περί των θεμάτων αυτών. Το πρώτο πού έχει εξαγγείλει είναι ότι η οικογένεια και η συζυγία είναι ιεροί θεσμοί, τους οποίους οφείλουμε να τονίζουμε, να ενισχύουμε και να καλλιεργούμε με κάθε τρόπο. Ειδικά για την εξωσωματική γονιμοποίηση η Εκκλησία επίσης έχει δια εκκυκλίων σημειωμάτων της αναφέρει ότι δημιουργία ανθρώπινης ύπαρξης έχουμε με την σύλληψη του ανθρώπου, εκφράζοντας έτσι την Πατερική προσέγγιση, αλλά και την πεποίθηση των συγχρόνων επιφανών εμβρυολόγων, γενετιστών και καθηγητών της Ιατρικής. Λαμβάνοντας το παράδειγμα του Χριστού, όπου την ημέρα του Ευαγγελισμού, η Θεοτόκος τον συλλαμβάνει στα σπλάχνα της, κατανοούμε ότι το ίδιο ισχύει σε κάθε άνθρωπο. Η ημέρα της σύλληψης είναι και ημέρα της ύπαρξης, της δημιουργίας. Αυτό τονίζεται ιδιαίτερος γιατί με τις διάφορες μεθόδους εξωσωματικής ενώ «δημιουργείται» ένας άνθρωπος καταστρέφον

ται και χάνονται άλλες ψυχές. Εδώ πρέπει να σταθούμε, γιατί φαίνεται ότι η φυσική επιθυμία να αποκτήσει κάποιος παιδί τον οδηγεί σε οποιαδήποτε λύση προκειμένου να πετύχει αυτόν τον σκοπό, μην λογαριάζοντας τα αρνητικά του εγχειρήματος, ούτε καν και το ζήτημα της πιθανής απώλειας κάποιας άλλης ζωής. Παρόμοιο είναι και το ζήτημα της προτίμησης φύλλου ή χαρακτηριστικών του εμβρύου, απαιτήσεις πού δηλώνουν το ύψος του εγωισμού και του παραλογισμού. Σε όλη αυτήν την προσέγγιση απουσιάζει παντελώς ο Θεός, το θέλημά Του, για το σοβαρό αυτό θέμα. Ορισμένοι βέβαια που έχουν κάποια πνευματική ζωή ερωτούν τον πνευματικό τους πατέρα, ο οποίος όμως χρειάζεται και οφείλει να είναι ιδιαίτερος ενημερωμένος για το θέμα. Να συμβουλευεί ορθά και μάλλον να καλλιεργεί την εμπιστοσύνη στο Θεό, πού είναι ο χορηγός της ζωής, χωρίς φυσικά να αποκλείει την επιστήμη, εντός των ορίων που δεν δημιουργούνται πνευματικές ζημιές. Πριν κλείσουμε την παράγραφο αυτή να σημειώσουμε ότι μια σημαντική λύση στην αδυναμία απόκτησης τέκνου είναι η υιοθεσία. Πρόκειται για μέγιστη και θεάρεστη πράξη.

Η εξωσωματική γονιμοποίηση παρέχει την δυνατότητα απόκτησης τέκνων σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια, σε άγαμες μητέρες, γονιμοποίηση με σπέρμα αποθανόντος συζύγου, υπερήλικων μητέρων κ.α. πού οδηγεί σε δρόμους μάλλον άγνωστους και επικινδύνους, σε αχαρτογράφητη πνευματική περιοχή. Η Εκκλησία στέκεται με σοβαρότητα και σοφία σε όλα τα θέματα και στα θέματα αυτά και μέσω της ζωής της, των Μυστηρίων της οδηγεί στην ιερότητα του ανθρωπίνου προσώπου και των ανθρωπίνων σχέσεων. Διδάσκει ότι η δημιουργία ανθρώπου είναι συνδημιουργία ανθρώπου και Θεού. Έτσι τον κάθε άνθρωπο τον βλέπουμε και τον αντιμετωπίζουμε ως μοναδικό άνθρωπο, ως ανεπανάληπτη ύπαρξη. Τον σεβόμαστε από την στιγμή της σύλληψής του μέχρι την στιγμή της αναχώρησής του από τον παρόντα κόσμο.

Το θέμα της εξωσωματικής γονιμοποίησης είναι ένα δύσκολο θέμα για το οποίο η Εκκλησία και οι ποιμένες της ενδιαφέρονται και προσπαθούν να το βλέπουν από μέσα με ενδιαφέρον, αλλά και απέξω με σύνεση, φωτισμό και νηφαλιότητα. Το σοβαρό αυτό θέμα αφορά στο πώς γενικότερα βλέπει και προσεγγίζει ο άνθρωπος τον Θεό του, τον εαυτό του και τον διπλανό του. Έτσι γίνεται κατανοητό και τόσο σημαντική είναι η σωστή αντιμετώπισή του.

Για περισσότερα περί του θέματος, σημαντική, ευσύνοπτη και ενδιαφέρουσα μελέτη κυκλοφόρησε προσφάτως ο Αρχιμ. Ειρηναίος Λαφτσίης, Πρωτοσύγκελλος της Ιεράς Μητροπόλεως Αλεξανδρουπόλεως. Σε αυτήν ο λόγιος κληρικός αναπτύσσει το θέμα επαρκώς και με σαφήνεια καταγράφει τις θέσεις τόσο της επιστήμης, όσο και της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Αφιέρωμα για το Έτος Καζαντζάκη (2017)

Εισαγωγή
Η έκφραση της υπαρξιακής αγωνίας του Καζαντζάκη, που συνιστά την πεμπτουσία της μυθιστοριογραφίας του, συνδέεται αναπόσπαστα και ποικιλότροπα από αφηγηματικής πλευράς με το φυσικό στοιχείο. (Βλ. σχετικά το άρθρο μου με τίτλο

«Ο ρόλος της φύσης στις υπαρξιακές αναζητήσεις των ηρώων του Καζαντζάκη», στο τεύχος **64** του περιοδικού *Ο Δημοφών*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2013, σσ. 4-5).

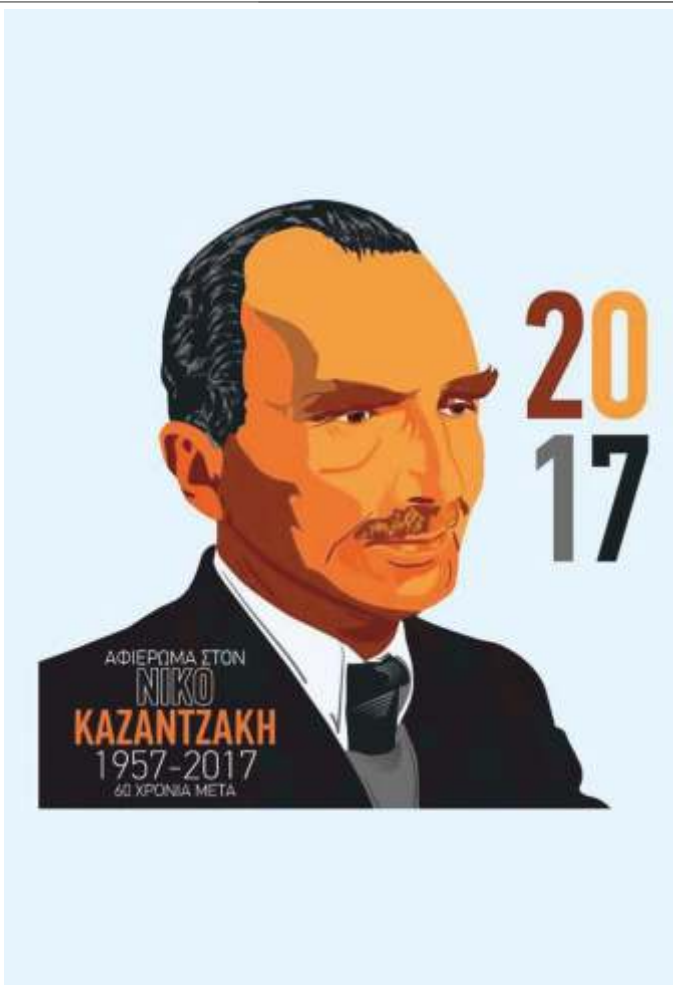
Τα νήπια, η πιο ευαίσθητη αναγνωστική ηλικία, δεν αποκλείονται από τη δυνατότητα να βιώσουν πως η φύση συνιστά το μοναδικό δρόμο που οδηγεί τα αφηγηματικά πρόσωπα του Καζαντζάκη στις υπαρξιακές αναζητήσεις τους, στην αυτογνωσία τους. Ο συγγραφέας κατορθώνει να συνοψίσει τη θέση του για τον «παιδαγωγικό» ρόλο της φύσης στην ανθρώπινη ύπαρξη και να την υποβάλλει στο νηπιακό αναγνωστικό κοινό, σε μία μόνο φράση από το μυθιστόρημα *Αναφορά στον Γκρέκο*: «Τότε πια ένας μαθητής, χλωμός, κοκκινομάλλης, που 'χε έρθει εφέτο από το χωριό, Νικολιό τον έλεγαν, δε βάσταξε, σήκωσε το δάκτυλο: **-Σώπα, δάσκαλε, φώναξε. Σώπα, δάσκαλε, ν' ακούσουμε το πουλί!**».

Ο μικρός μαθητής ζητά να διακοπεί η διδασκαλία, προκειμένου να απολαύσουν τα παιδιά καλύτερα το κελάνδισμα ενός πουλιού, καθώς το θεωρούν πιο ευχάριστο και σημαντικό από το σχολικό μάθημα. Εδώ λοιπόν ο Καζαντζάκης κατορθώνει θαυμάσια να αποδώσει την ουσία της θέσης του για τον μοναδικό και αναντικατάστατο ρόλο της φύσης στην ανθρώπινη ύπαρξη, ως πεδίου αγωγής και αυτογνωσίας.

Αξιοποιώντας την περιεκτικότητα και την ευστοχία αυτού του αφηγηματικού σημείου της πεζογραφίας του Καζαντζάκη αλλά και την πλήρη καταληπτότητά του από τα νήπια, σχεδιάζουμε και υλοποιούμε το παρακάτω εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Έτσι και οι αναγνώστες νηπιακής ηλικίας θα έχουν τη δυνατότητα να μυηθούν στις βαθύτερες αξίες του φιλοσοφικού στοχασμού του Καζαντζάκη, όπως αυτές συνοψίζονται σε μια μόνο φράση.

Αρχές και πρακτικές της διδακτικής μας προσέγγισης

Η ανάγνωση κάθε λογοτεχνικού κειμένου είναι μία ιδιαίτερα δημιουργική διαδικασία. Γινόμαστε συν-δημιουργοί του συγγραφέα, καθώς ανταποκρινόμαστε στο ρόλο που εκείνος μας έχει καθορίσει. Κατά την ανάγνωση, ως αποτέλεσμα της εντατικής αντιληπτικής δραστηριότητας που επιτελούμε, αποκομίζουμε την αίσθηση ότι εμπλεκόμαστε άμεσα στα αφηγηματικά δρώμενα. Ταυτιζόμενοι με τους ήρωες, βιώνουμε προσωπικά καταστάσεις και συναισθήματα που αποδίδονται στο

κείμενο. Καθώς η επαφή μας με το λογοτεχνικό έργο έχει το χαρακτήρα του βιώματος, συντελεί στην αυτογνωσία μας.

Η ίδια η φύση της λογοτεχνίας υπαγορεύει τόσο το στόχο όσο και τον τρόπο διδασκαλίας της. Ειδικότερα στο Νηπιαγωγείο, όπου πραγματοποιείται η πρώτη επαφή των μαθητών με το λογοτεχνικό φαινόμενο και ουσιαστικά καθορίζεται η μετέπειτα σχέση τους με αυτό και διαμορφώνονται τα αισθητικά κριτήρια τους, επιδιώκουμε να δημιουργήσουμε τις συνθήκες και τις προϋποθέσεις εκείνες, που θα επιτρέψουν στα παιδιά να βιώσουν την αισθητική απόλαυση, τη συγκινησιακή φόρτιση την οποία η λογοτεχνία προσφέρει. Επιλέγουμε την επαφή με τη λογοτεχνία στο πλαίσιο εκπαιδευτικών λογοτεχνικών προγραμμάτων, όπου ο ρόλος του συνόλου των μαθητών είναι κατεξοχήν δημιουργικός. Παράλληλα δίνουμε στους μαθητές τη δυνατότητα να εκφράσουν την ανταπόκριση τους στα λογοτεχνικά κείμενα, καθώς και να τα αξιοποιήσουν ως κινητήρια δύναμη της φαντασίας τους, πηγή έμπνευσης για πρωτότυπες δημιουργίες.

Στόχοι του προγράμματος

Να συνειδητοποιήσουν τα νήπια το βασικό στοιχείο της πεζογραφίας του Καζαντζάκη, που συνίσταται στον καθοριστικό ρόλο της φύσης στις υπαρξιακές αναζητήσεις των ηρώων του.

Να αντιληφθούν τα νήπια τη φύση ως πλαίσιο αγωγής και αυτογνωσίας τους.

Να εξοικειωθούν τα νήπια με το λογοτεχνικό φαινόμενο μέσα από την επαφή τους με τα υψηλής αισθητικής ποιότητας και αφηγηματικής αξίας, διαχρονικά και

οικουμενικά αναγνωρισμένα πεζογραφήματα του Καζαντζάκη.

Να διασφαλιστεί η καθολική, ενεργητική συμμετοχή των μαθητών στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που επικεντρώνεται στο επιλεγμένο κείμενο του Καζαντζάκη και η δυνατότητα έκφρασης-ανταλλαγής των προσωπικών εμπειριών, επιθυμιών και προσδοκιών τους, αναφορικά με αυτό.

Να αναπτυχθεί η δημιουργική σκέψη, η γλωσσική ανάπτυξη και ειδικότερα η αφηγηματική ικανότητα των νηπίων.

Να κατανοήσουν τα νήπια τη σύνδεση ανάμεσα στον προφορικό και το γραπτό λόγο, την ιδιότητα του γραπτού λόγου να αναπαριστά τον προφορικό μέσα από την καταγραφή και αξιοποίηση των αφηγηματικών κειμένων τους, με ερέθισμα το κείμενο του Καζαντζάκη.

Μεθόδευση

Πριν από την ανάγνωση του σχετικού αποσπάσματος, απομονώσαμε τη φράση «Σώπα, δάσκαλε!» και ζητήσαμε από τους μαθητές να μαντέψουν ποιος τη λέει, σε ποιον και για ποιο λόγο. Με το συγκεκριμένο χειρισμό επιδιώκουμε να προσφέρουμε ένα ερέθισμα, που θα εξάψει την περιέργειά τους, θα τους προβληματίσει και έτσι όταν ακολουθήσει η ανάγνωση του αποσπάσματος του Καζαντζάκη όπου θα λυθεί η απορία τους, να το παρακολουθήσουν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προσοχή. Επιπλέον, κατά τον τρόπο αυτό, η ανάγνωση του αποσπάσματος που ακολουθεί, επιφυλάσσει την έκπληξη, εφόσον οι υποθέσεις και οι προσδοκίες των παιδιών μεταιώνονται. Ως αποτέλεσμα της έκπληξης, κορυφώνεται το αναγνωστικό ενδιαφέρον για το κείμενο.

Στη συνέχεια ζητήσαμε από τα νήπια να αναδινηθούν το απόσπασμα, αντικαθιστώντας τον εννιάχρονο Νικολό με τον εαυτό τους. Κάθε νήπιο της τάξης παρουσιάζει δηλαδή τον εαυτό του πρωταγωνιστή, στη θέση του παιδιού που αναφέρεται στο πουλί, απευθυνόμενο στο δάσκαλο.

Αποτελέσματα

Οι αφηγήσεις:

1. Ο δάσκαλος μάς φωνάζει συνέχεια «πλύνετε τα χέρια σας και πλύνετε τα μαλλιά σας». Μια μέρα που μας μάθαινε πρόσθεση, ήταν Καλοκαίρι και του είπα: «Κύριε, θέλετε ν' ακούσουμε το πουλί;» Αυτός απάντησε: «Οχι. Τα βαριέμαι τα πουλιά. Δεν μου αρέσουν καθόλου. Μου αρέσουν μόνον όταν τα σκοτώνουμε και τα τρώμε». Τότε όλα τα παιδιά φώναξαν: «Σε παρακαλούμε, δάσκαλε, σε παρακαλούμε». Ο δάσκαλος είπε: «Οχι, όχι παιδιά, θα κάνουμε μόνο πρόσθεση». Τότε του είπα εγώ: «Μα κύριε αυτή είναι μια μελωδία». Κι όλα τα παιδιά μαζεύτηκαν στο παράθυρο, ν' ακούσουν αυτή τη μελωδία. Το πουλί κελαηδούσε, για να πάνε κοντά του και τ' άλλα πουλιά να τραγουδήσουν όλα μαζί τη μελωδία. Μαζεύτηκαν τα πουλιά κι ο δάσκαλος τους κι άρχισαν όλα μαζί να τραγουδάνε. Κι ο δικός μας δάσκαλος έκανε μια γκριμάτσα και είπε: «Εντάξει τότε, αφού με παρακαλάτε όλοι, να κάνουμε κι ένα διάλειμμα». Ύστερα είπε: «Τελικά μου αρέσουν τα πουλιά». Και κάθε μέρα, την ίδια ώρα έρχονται και τα είκοσι πουλιά με το δάσκαλό τους και μας τραγουδάνε τη μελωδία τους.

2. Ο δάσκαλος μάς έλεγε ιστορίες για τους παλιούς ανθρώπους. Εγώ δεν ήθελα να ακούω, γιατί οι παλιοί άνθρωποι έκαναν άσχημα πράγματα με όπλα. Όταν μας λέει ο δάσκαλος αυτές τις ιστορίες, εγώ προτιμώ να ζωγραφίζω και να γράφω. Σήκωσα το χέρι και του είπα: «Μπορείτε να σταματήσετε τις ιστορίες για τους παλιούς ανθρώπους;» Κι εκείνος δεν συνέχισε άλλο. Κι όταν ο δάσκαλος σταμάτησε, ακούσαμε το πουλί που κελαηδούσε. Κι ο δάσκαλος είπε τότε «μου αρέσει πάρα πολύ αυτό το πουλί που κελαηδάει». Κι εμείς είπαμε όλοι μαζί «Και σε μας αρέσει να το ακούμε». Κι ύστερα ρωτήσαμε το δάσκαλο: «Να ζωγραφίσουμε αυτό το πουλί;» Και είπε «ναι». Ο δάσκαλος τότε μάς έγραψε την πρόταση «Μας αρέσει πολύ που κελαηδάει το πουλάκι».

3. Ο δάσκαλος μάς έλεγε για τα ρολόγια, μάς μάθαινε την ώρα. Αυτό ήταν εύκολο μάθημα. Το είχαμε μάθει όλα τα παιδιά. Ήταν Άνοιξη κι άκουγα τον Απρίλιο να τραγουδάει. Η φωνή του έμοιαζε σαν του πουλιού. Ο Απρίλης τραγουδούσε, γιατί ήθελε να χαλάσει το μάθημά μας. Δεν του άρεσε το σχολείο. Του άρεσε μόνο να τραγουδάει όλη μέρα. Ήθελε τα παιδιά να μην κάνουν μάθημα. Αυτό έλεγε με το τραγούδι του. Ο δάσκαλος το κατάλαβε και σταμάτησε το μάθημα. Εμείς τα παιδιά όμως θέλαμε να κάνουμε μάθημα. Εγώ το είπα στο δάσκαλο. Αλλά αυτός δεν με άκουσε. Άκουσε τον Απρίλη και δεν μάς έκανε πια άλλο μάθημα.

4. Ο δάσκαλός μας είναι καλός. Τον αγαπάμε, γιατί μας μαθαίνει γράμματα. Κι αυτός μας αγαπάει. Μας φτιάχνει αεροπλάνα, παιχνίδια και τριαντάφυλλα από χαρτί. Μας δίνει χαρτιά, για να ζωγραφίζουμε ό, τι θέλουμε και τις ζωγραφίες μας τις βάζει στον τοίχο. Μια μέρα ο δάσκαλος μάς λέει: «Ακούστε πώς κελαηδάει το πουλί!» Ύστερα, γράφει τη λέξη «πουλί» και την βάζει στον τοίχο, για να την δούμε και να την γράψουμε κι εμείς. Το πουλί κελαηδούσε, για να πει στο δάσκαλο να μας μάθει να γράφουμε τη λέξη «πουλί». Ύστερα συνέχισε να κελαηδάει, γιατί του άρεσε που γράψαμε αυτή τη λέξη.

5. Ο δάσκαλός μας φωνάζει, γιατί αντί να πάρουμε τα βιβλία για να διαβάσουμε, παίρνουμε τους μαρκαδόρους να ζωγραφίσουμε. Τότε εγώ του λέω: «Σώπα δάσκαλε, να ακούσουμε το πουλί!» Ο δάσκαλος σταματάει να φωνάζει. Εμείς τελειώνουμε τις ζωγραφίες μας κι ύστερα παίρνουμε τα βιβλία μας. Είχαμε την ιδέα να ζωγραφίσουμε, γιατί όταν ζωγραφίζουμε, γίνεται ησυχία. Και τότε τα πουλιά κελαηδάνε.

6. Μια φορά σήκωσα το χέρι μου και ο δάσκαλος μού είπε να σταματήσω για να μην μου ρίξει μπάτσο. Εγώ τότε του είπα να είναι λίγο πιο ήρεμος, γιατί του είχαν δώσει μια τελευταία ευκαιρία για να ηρεμήσει, επειδή συνέχεια φώναζε... Μας φώναζε, επειδή δεν κοιμόταν καλά. Έβλεπε πολλή ώρα τηλεόραση και ξάπλωνε πολύ αργά. Έβλεπε αστυνομικές ταινίες. Όταν μετά κοιμόταν, έβλεπε όνειρα με κλέφτες που το είχαν σκάσει. Τώρα κάθε μέρα στο σχολείο μας ακούμε ένα πουλί να κελαηδάει. Αυτό το πουλί το έχει ο δάσκαλός μας, μένει μαζί του. Ο δάσκαλος έχει γίνει καλός κι ευγενικός, βοηθάει τον κόσμο κι είναι ήρεμος, επειδή η ζωή του τώρα που ζει με το πουλί, έχει αλλάξει. Κοιμάται μόλις

σκοτεινιάζει και δεν καθυστερεί μπροστά στην τηλεόραση.

Η Αξιολόγηση του προγράμματος από τα νήπια

Από τα νήπια που συμμετείχαν στο πρόγραμμα ζητήθηκε να το αξιολογήσουν, να αναφερθούν στις εντυπώσεις τους είτε για την εξέλιξη και ολοκλήρωση του προγράμματος γενικότερα είτε για την προσωπική συμμετοχή τους σε αυτό. Για τα νήπια το πλέον σημαντικό είναι ότι ακουγόταν στην πραγματικότητα στην τάξη τους κελάνδισμα πουλιού, οπότε άρχισαν να το παρακολουθούν και το απολάμβαναν ιδιαίτερα. Έδειχναν εξαιρετικά εντυπωσιασμένα από τη σύμπτωση να ακούγεται πάντα το κελάνδισμα στη διάρκεια της πραγματοποίησης του προγράμματος.

Για αρκετά από τα νήπια αυτό το κελάνδισμα έδινε τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν τα ίδια άμεσα και προσωπικά με το πουλί. Θεώρησαν ότι κελανδώντας, το πουλί εκδήλωνε τη χαρά του και συχνά μάλιστα έμπαιναν στη διαδικασία να εντοπίσουν την αιτία αυτής της χαράς. Υπέθεσαν ότι οφείλεται στο γεγονός ότι γεννάει ή στο ότι βρίσκεται κοντά τους ή στο ότι αυτά μαθαίνουν στο σχολείο όμορφα πράγματα κ. ό. κ.

Οι δεκατέσσερις από τους δεκαέξι μαθητές ταυτίστηκαν πλήρως με το μαθητή του έργου του Καζαντζάκη, που απευθυνόμενος στο δάσκαλο, τού ζήτησε να σταματήσει το μάθημα για να ακούσουν το πουλί. Συγκεκριμένα, δήλωσαν ότι συμφωνούν απόλυτα πως είναι πιο σημαντικό να ακούν το πουλί παρά το δάσκαλο. Ένας μαθητής, ανέφερε ωστόσο ότι δεν θα έλεγε ποτέ «σώπα» στο δάσκαλό του για να ακούσει το κελάνδισμα πουλιού αλλά μόνο για να ακούσει κάποιο τραγούδι. Εξήγησε ότι δεν συμπαθεί ιδιαίτερα τα πουλιά, επειδή όποτε τα κοιτάζει που πετάνε ψηλά, τον ενοχλεί στα μάτια ο ήλιος. Ένας ακόμη μαθητής δήλωσε ότι ποτέ δεν θα έλεγε στο δάσκαλό του «σώπα» για να ακούσει κάτι στη φύση, αφού αυτά που μαθαίνει ένα παιδί από το δάσκαλο, είναι πιο χρήσιμα.

Συμπεράσματα

Αφού είχαν προηγηθεί τα μαντέματα των νηπίων και μεσολάβησαν οι διακοπές του Πάσχα, μόλις επιστρέψαμε, τα παιδιά ρωτούσαν ανυπόμονα πότε θα διαβάσουμε το κείμενο, για να διαπιστώσουν εάν είχαν μαντέψει σωστά. Πραγματικά, όταν διαβάστηκε το απόσπασμα, τα νήπια το παρακολούθησαν με πολλή προσοχή. Ακούγοντας πως ο λόγος που ο

μαθητής ζητούσε από το δάσκαλο να σταματήσει, ήταν για να απολαύσει το κελάνδισμα του πουλιού, η έκπληξή τους ήταν φανερή. Αυτό που δεν είχαμε προβλέψει και πραγματικά προκάλεσε τον ενθουσιασμό όλων, ήταν ότι την ώρα των παιδικών αφηγήσεων στο πλαίσιο της διεξαγωγής του προγράμματος, ακουγόταν συνεχώς κελάνδισμα πουλιού από το προαύλιο του δικού μας σχολείου. Αυτή η σύμπτωση προσέδωσε στο πρόγραμμά μας μια διάσταση σχεδόν «μαγική», που συνέβαλε σημαντικά στην επιτυχία του προγράμματος. Μάλιστα, εκμεταλλευόμενοι αυτό το γεγονός που επαναλαμβανόταν καθημερινά στη διάρκεια του προγράμματος, ως εκκίνηση της διαδικασίας της αφήγησης από κάθε μαθητή, χρησιμοποιούσαμε τη φράση «Ακούμε τώρα το πουλί και την ιστορία σας». Χάρη στο κελάνδισμα του πουλιού, η ατομική αφήγηση κάθε νηπίου εκτυλισσόταν σε ένα πολύ ήρεμο περιβάλλον.

Όπως προκύπτει από την παράθεση των αποτελεσμάτων, το σύνολο των στόχων επιτεύχθηκαν πλήρως. Συγκεκριμένα, όλες οι αφηγήσεις διακρίνονται για τη μοναδικότητα και την πρωτοτυπία τους. Η πλοκή τους είναι ενδιαφέρουσα και ο χαρακτήρας του δασκάλου αποτυπώνεται ευκρινέστατα. Κυρίως όμως προκύπτει η προτίμηση των συγκεκριμένων νηπίων για το φυσικό κόσμο, η διάθεσή τους για επικοινωνία μαζί του, η πεποίθησή τους για τη σπουδαιότητα της μεταξύ τους επαφής.

Ελένη Α. Ηλία

Πλημμύρα Μάνδρας 2017

Τα πλημμυρικά φαινόμενα, αποτελούν μια φυσική κατ' αρχήν διαδικασία που συνέβαιναν και θα συμβαίνουν στο μέλλον, όταν η ένταση και η ποσότητα της βροχής ξεπερνούν την ικανότητα του εδάφους και του υδρογραφικού δικτύου μιας περιοχής, να απορροφήσει και να αποστραγγίσει αντίστοιχα το νερό που συγκεντρώνεται.

Τα πλημμυρικά φαινόμενα εντάσσονται στις φυσικές καταστροφές (όπως επίσης οι σεισμοί οι πυρκαγιές κ.α.) διότι όταν συμβαίνουν βλάπτουν τον άνθρωπο και τις κατασκευές του. Είναι όμως καταστροφή; Ο όρος φυσική καταστροφή είναι ανθρωποκεντρικός, δηλαδή έχει σα σημείο αναφοράς τον άνθρωπο. Η φύση με λίγα λόγια περιστρέφεται γύρω από τον άνθρωπο, ενώ πρέπει να συμβαίνει το αντίστροφο. Ο άνθρωπος είναι μέρος της φύσης και πρέπει να περιστρέφεται γύρω απ αυτή. Αν επομένως κατανοήσουμε αυτή τη λεπτομέρεια, τότε θα έχουμε βρει τη λύση σε τέτοια ακραία φαινόμενα, όπως εκείνο της 15ης Νοεμβρίου 2017 στη Μάνδρα, διότι θα έχουμε πρώτα απ' όλα σεβαστεί τη φύση. Σεβασμός στη φύση σημαίνει αναγνώριση των ευαίσθητων στοιχείων της (που στη περίπτωση της απορροής των νερών μετά από μία

βροχόπτωση είναι η κοίτη και περιοχή κατάκλυσής της) και αποφυγή κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας πάνω σε αυτά.

Ο χείμαρρος και η λεκάνη του Σούρες αποτελούν ένα υδρολογικό σύστημα που πηγάζει και αποστραγγίζει το κεντρικό τμήμα των ανατολικών - νοτιοανατολικών απολήξεων του Όρους Πατέρα, και εκβάλλει (στη φυσική του εξέλιξη) στο Σαρωνικό κόλπο, στα δυτικά της πόλης ικών ορίων του δήμου Ελευσίνας (0,78 Km² Χάρτης 1). της Ελευσίνας. Με εκτροπή της κοίτης κατά την κατασκευή της Αττικής Οδού, τα νερά του Σούρες καταλήγουν στον Σαρανταπόταμο και γι αυτό δεν είχαμε περισσότερες ζημιές (ακόμα και θύματα), διότι οι βόρειες συνοικίες της Ελευσίνας (που είχαν πληγεί το 1996) γλύτωσαν.

Δεν είναι η πρώτη φορά που το ρέμα Σούρες (συμπεριλαμβανομένου και του χειμάρρου Αγίας Αικατερίνης που διέρχεται μέσα από τον αστικό ιστό της Μάνδρας), έχει πλημμυρήσει. Από τον μεταπολεμικό τύπο, προκύπτει ότι το (κατ ελάχιστο) ιστορικό των πλημμυρών του χειμάρρου Σούρες, είναι το εξής:

- **1953** με υλικές ζημιές
- **Νοεμβρίου 1963** με ένα ανθρώπινο θύμα και ζημιές στη σιδηροδρομική γραμμή στο ύψος ΠΥΡΚΑΛ, σε κατοικίες και καλλιέργειες
- **Νοέμβριος & Δεκέμβριος 1977** με υλικές ζημιές
- **Φεβρουάριος 1978**. εκατοντάδες ζώα πνίγηκαν και αποκλείστηκαν οι κάτοικοι της περιοχής
- **Ιανουάριος 1996**, με 2 ανθρώπινα θύματα, εκατοντάδες πλημμυρισμένα σπίτια, καταστήματα και εργο-

Χάρτης 1: Η υδρολογική λεκάνη του χειμάρρου Σούρες, σε σχέση με τις γειτονικά όρη της Πάρνηθας, του Κιθαιρώνα, του Πατέρα, καθώς και με τα διοικητικά όρια της Νομαρχίας Δ. Αττικής του Δήμου Μάνδρας & της Κοινότητας Μαγούλας.

στάσια, δεκάδες κατεστραμμένα αυτοκίνητα

- **Νοεμβρίου 1999** με υλικές ζημιές σε σπίτια
- **Νοεμβρίου 2002** υλικές ζημιές σε κατοικίες και στη τότε σιδηροδρομική γραμμή στο ύψος ΠΥΡΚΑΛ
- **Φεβρουάριος 2015** υλικές ζημιές σε κατοικίες και σε αυτοκίνητα

Η συνολική έκταση της υδρολογικής λεκάνης του Σούρες, υπολογίζεται στα 58 περίπου Km². Το 90% της έκτασης της λεκάνης βρίσκεται εντός των διοικητικών ορίων του (πρώην) δήμου Μάνδρας (52,2 Km²), το 8,7% εντός της (πρώην) κοινότητας Μαγούλας (5,1 Km²), και ένα μικρό τμήμα 1,3% εντός των διοικητορίων του δήμου Ελευσίνας (0,78 Km² Χάρτης 1).

Αίτια πλημμυρικού επεισοδίου της 15ης Νοεμβρίου 2017

Τα αίτια της τραγωδίας της 15ης Νοεμβρίου 2017 στη πόλη της Μάνδρας, κατηγοριοποιούνται σε εκείνα που οφείλονται **στο ακραίο και μη αναμενόμενο φαινόμενο (τύπου Flash flood)** με μεγάλη περίοδο επαναφοράς και σε εκείνα που οφείλονται **στην ανθρωπογενή παρέμβαση επί των στοιχείων του χειμάρρου (κοίτη & αναβαθμίδες)**.

Ακραίο πλημμυρικό επεισόδιο τύπου Flash flood.

Το πλημμυρικό επεισόδιο της 15ης Νοεμβρίου τύπου Flash Flood (ξαφνική πλημμύρα), οφείλεται σε ακραία βροχόπτωση και συγκεκριμενοποιείται στα εξής ιδιαίτερα χαρακτηριστικά:

1. στην επιλεκτική κατανομή & ένταση της ακραίας βροχόπτωσης σε συγκεκριμένες υδρολογικές λεκάνες του Ορεινού όγκου Πατέρα.
2. στη μεγάλη περίοδο επαναφοράς (επαναληψιμότητα) του υδρομετεωρολογικού φαινομένου και κατ'επέκταση του πλημμυρικού επεισοδίου.

Επιλεκτική Κατανομή & Ένταση της βροχόπτωσης σε συγκεκριμένες υδρολογικές λεκάνες

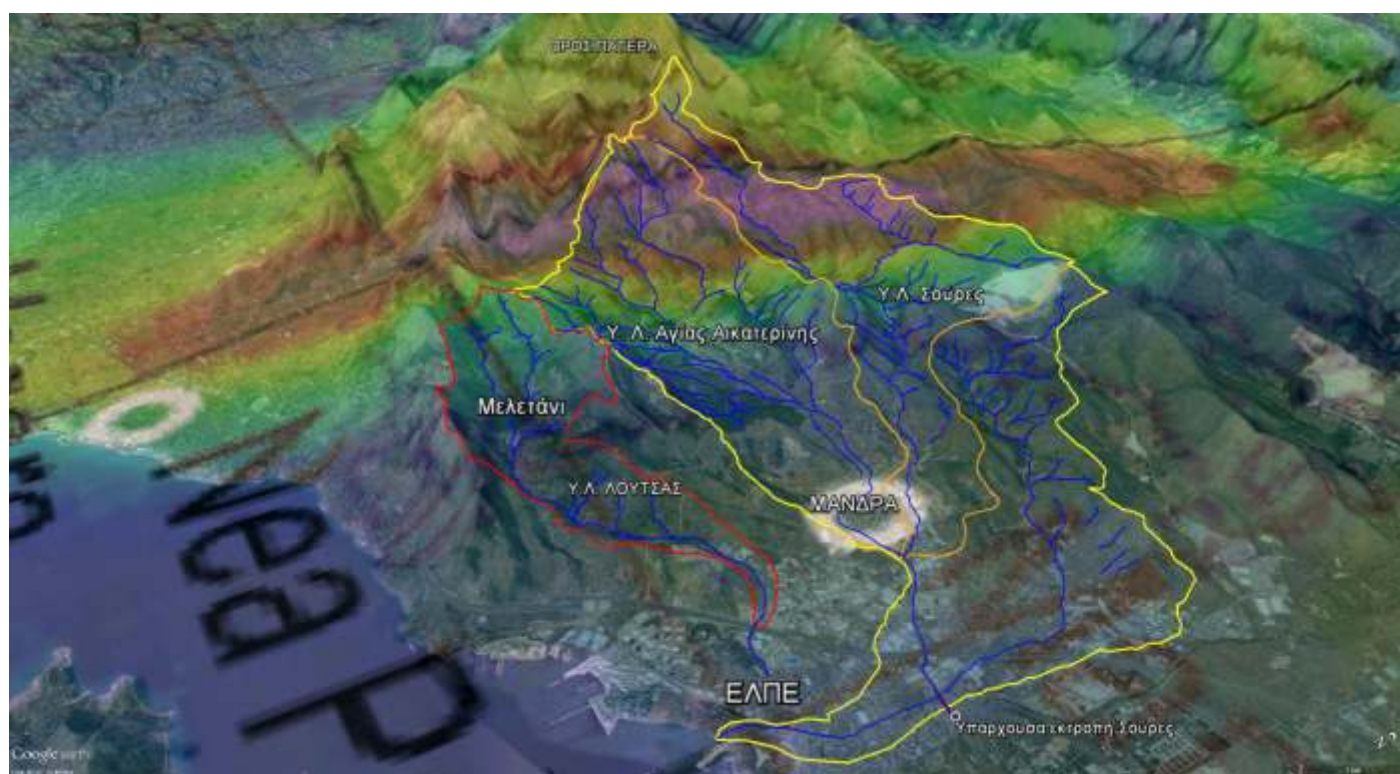
Εκτός από τις μαρτυρίες των κατοίκων του οικισμού TITAN (θέση Αγ. Σωτήρα), το δελτίο τύπου του Αστεροσκοπείου Αθηνών της 20ης Νοεμβρίου, περιέγραψε το μοναδικό φαινόμενο της επιλεκτικής κατανομής της βροχόπτωσης και της έντασης (που ξεπέρασε τα 200 mm σε χρονικό

διάστημα 6 ωρών), εκδίδοντας σχετικό χάρτη, με τον πυρήνα της καταιγίδας να εκτείνεται στα ορεινά των υδρολογικών λεκανών Αγίας Αικατερίνης και Σούρες, οι χείμαρροι των οποίων κατέστρεψαν την πόλη της Μάνδρας.

Ο μεγάλος όγκος του νερού, μη μπορώντας να κατεισδύσει (λόγω κορεσμού των εδαφών από προηγούμενη βροχοπτώση), απέρρευσε επιφανειακά. Για το λόγο ότι οι κλίσεις των πρανών και της κοίτης είναι μεγαλύτερη στα ορεινά (σε σχέση με τα πεδινά), ο υδάτινος όγκος απέκτησε μεγάλη ταχύτητα (-ορμή), διαβρώνοντας και παρασύροντας τα πάντα στο πέρασμά του.

Εντυπωσιακό είναι ότι, η εν λόγω επιλεκτικότητα του φαινομένου, δεν επηρέασε μία γειτονική υδρολογική λεκάνη, εκείνη της Λούτσας της οποίας ο χείμαρρος θα μπορούσε να προκαλέσει καταστροφές στη περιοχή των εργατικών πολυκατοικιών της Μάνδρας, αν βρισκόταν στον πυρήνα της ισχυρής βροχόπτωσης.

Το αποτέλεσμα της επιλεκτικής έντασης & κατανομής της βροχόπτωσης, είναι ότι έπιασε απροετοίμαστους, τόσο τους κατοίκους της Μάνδρας, όσο και τις δημόσιες υπηρεσίες, αφού δεν υπήρχαν ενδείξεις στα πεδινά για την σφοδρότητα του φαινομένου που θα επακολουθούσε, ώστε να λάβουν προληπτικά έκτατα μέτρα ανάγκης για να αποφευχθούν τουλάχιστον οι ανθρώπινες απώλειες.

Χάρτης 2: Η υδρολογική λεκάνη του ρέματος Λούτσα (κόκκινο περίγραμμα) με υποδιπλάσια έκταση απ' αυτή της Αγίας Αικατερίνης (πορτοκαλί/κίτρινο περίγραμμα) δεν έδωσε πλημμυρικό απορροές, διότι δε βρισκόταν στον πυρήνα της ισχυρής βροχόπτωσης (έντονη κόκκινη & βυσσινή απόχρωση) στο οποίο το ύψος βροχής εκτιμάται 200 - 300mm σύμφωνα με το Αστεροσκοπείο Αθηνών.

Μεγάλη περίοδος επαναφοράς (Επαναληψιμότητα) ακραίου πλημμυρικού επεισοδίου.

Είναι αλήθεια ότι η καταστροφική πλημμύρα της 15ης Νοεμβρίου δεν είχε προηγούμενο και αυτό δεν αποδεικνύεται μόνο από τον αριθμό των θυμάτων και το μέγεθος των υλικών ζημιών, αλλά και από τις φυσικές παρατηρήσεις σε θέσεις επί των χειμάρρων, που έχουν υποστεί την μικρότερη ανθρώπινη παρέμβαση.

Στη θέση Βιλλιαρί (στα ορεινά του υδρολογικής λεκάνης) δύο χιλιόμετρα απόσταση από τον Άγιο Σωτήρ, ο χειμάρρος Σούρες, επιμερίζεται σε τρεις επιμέρους κλάδους. Ένας απ' αυτούς ονομάζεται Σκυλόρρεμα. Ενώ συνήθως, ο χειμάρρος δεν εκφορτίζει σημαντικές ποσότητες νερού (αφού το περισσότερο νερό κατεισδύει στο καρστικό - πετρώδες ασβεστολιθικό υποβάθρο), στη βροχόπτωση της 15ης Νοεμβρίου, η ενέργεια του χειμάρρου ήταν τόσο μεγάλη, κατά την οποία φερτές ύλες και υδάτινο δυναμικό ξερίζωσαν ελιές ηλικίας εκατοντάδων ετών. Για το λόγο ότι οι περισσότερες ελιές στην Αττικοβοιωτία φυτεύτηκαν κατά τη λατινοκρατία 1200 - 1400 μχ και έχουν επιβιώσει μέχρι σήμερα, προκύπτει ότι δεν είχε προηγηθεί (μέχρι σήμερα) ανάλογο συμβάν. Η επαναληψιμότητα (περίοδος επαναφοράς) επομένως του ακραίου αυτού πλημμυρικού επεισοδίου, μπορεί να είναι της τάξης των 500 ετών. Εδώ προκύπτει επομένως, η αδήριτη ανάγκη χρονολόγησης των ελιών στο σημείο αυτό, το αποτέλεσμα της οποίας, θα διευκολύνει την ακριβή εκτίμηση των κρίσιμων υδραυλικών παροαέτων πλημμυρικής παροχής του ούρατος Σούρες

και ως εκ τούτου τον ακριβή σχεδιασμό των διαφόρων κατασκευών στα πεδινά της υδρολογικής λεκάνης που επλήγησαν (αστικός ιστός Μάνδρας και ΒΙΠΕ).

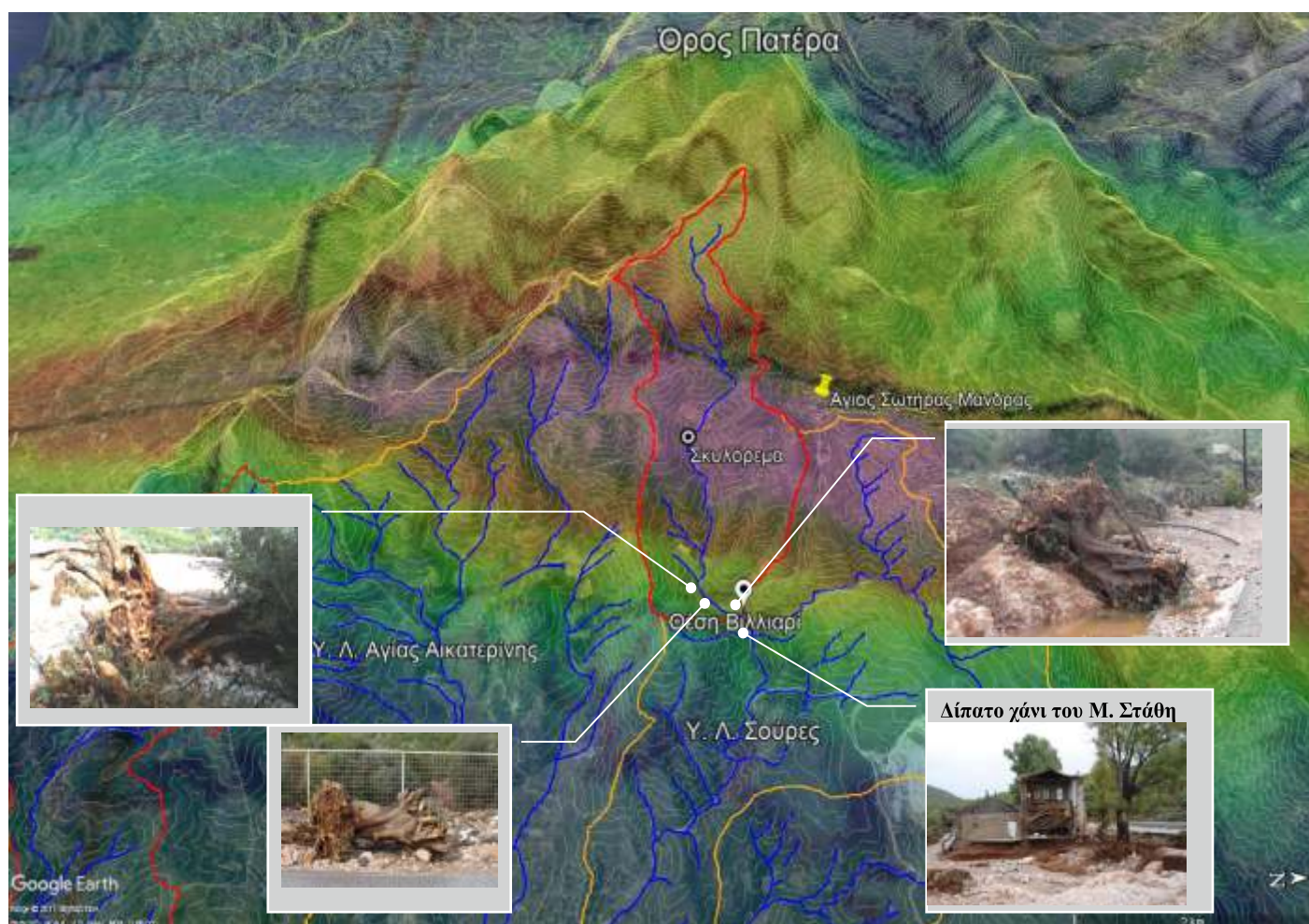

Εικ. 1.2,3: Αιώνόβιες ελιές ξερίζωθηκαν από τη ενέργεια του Σκυλορέματος απόδειξη της μεγάλης περιόδου επαναφοράς του ακραίου υδρομετεωρολογικού φαινομένου.

Εικ. 4: Το δίπατο χάνι του Μ. Στάθη στην Παλαιά Εθνική Οδό Ελευσίνας Θηβών, κατεστραμμένο από την διαβρωτική ενέργεια των επιμέρους ρεμάτων, μεταξύ αυτών και του Σκυλορέματος. Η ημ/νια κατασκευής του αποτελεί απόδειξη για τη μεγάλη περίοδο επαναφοράς του πρωτοφανούς συμβάντος αφού σύμφωνα με λαογράφους της περιοχής κατασκευάστηκε στα τέλη του 18ου αιώνα.

Χάρτης 3: Αιωνόβιες Ελιές ξεριζώθηκαν από την ενέργεια του Σκυλορέματος στη θέση Βιλλιαρί, απόδειξη της μεγάλης περιόδου επαναφοράς του ακραίου υδρομετεωρολογικού φαινομένου. Αποτυπώνεται επίσης με έντονη βυσσινή απόκρωση ο πυρήνας της ισχυρής βροχόπτωσης με ύψος βροχής από 200 – 300mm σύμφωνα με το Αστεροσκοπείο Αθηνών.

Ανθρώπινη παρέμβαση επί των κοιτών των χειμάρρων Σούρες και Αγίας Αικατερίνης

Εσφαλμένη Χρήση Γης

Καταλυτικός παράγοντας για τη μεγιστοποίηση τόσο των ανθρώπινων απωλειών, όσο και των εκτεταμένων υλικών ζημιών κατά το πλημμυρικό επεισόδιο της 17ης Νοεμβρίου 2017, αποτελεί η ανθρώπινη παρέμβαση στα στοιχεία των χειμάρρων (δηλ. κυρίως κοίτη, αναβαθμίδες και λεκάνη κατάκλυσης). Τα σημαντικότερα εμπόδια κατά τη διεύθυνση ροής των πλημμυρικών νερών κατά το καταστροφικό συμβάν, τα οποία αποτελούν παραδείγματα προς αποφυγή είναι μεταξύ άλλων:

1. Ο ίδιος ο αστικός ιστός της πόλη της Μάνδρας, ανεπτυγμένος στην κοίτη και τις αναβαθμίδες του χειμάρρου της Αγίας Αικατερίνης. Κανένα αντι-πλημμυρικό έργο δεν έχει λάβει χώρα εδώ και χρόνια, παρά τη συχνή πε-

ριοδικότητα των πλημμυρών κατά τα τελευταία 40 χρόνια.

2. Η βιομηχανική εγκατάσταση της Βακόντιος ΑΕΒΕ, η οποία είναι κτισμένη πάνω στο ρέμα Σούρες,

3. Το εργοτάξιο του Δήμου Μάνδρας σε εγκάρσια ανάπτυξη με το ρού του ομώνυμου χειμάρρου

4. Ο δρόμος εισόδου του κοιμητηρίου του Δήμου Μάνδρας, ο οποίος έχει κατασκευαστεί πάνω στην κοίτη του χειμάρρου Σούρες, αφήνοντας μικρής διατομής οχετό για την απορροή των νερών.

Χάρτης 4: Ανθρώπινη παρέμβαση στις κοίτες και τις αναβαθμίδες των ρεμάτων Σούρες και Αγίας Αικατερίνης

Εικ. 5: Η κοίτη του χείμαρρου Σούρες στη Βιομηχανία Βακόντιος ΑΕΒΕ πριν το πλημμυρικό επεισόδιο της 15ης/11/2017

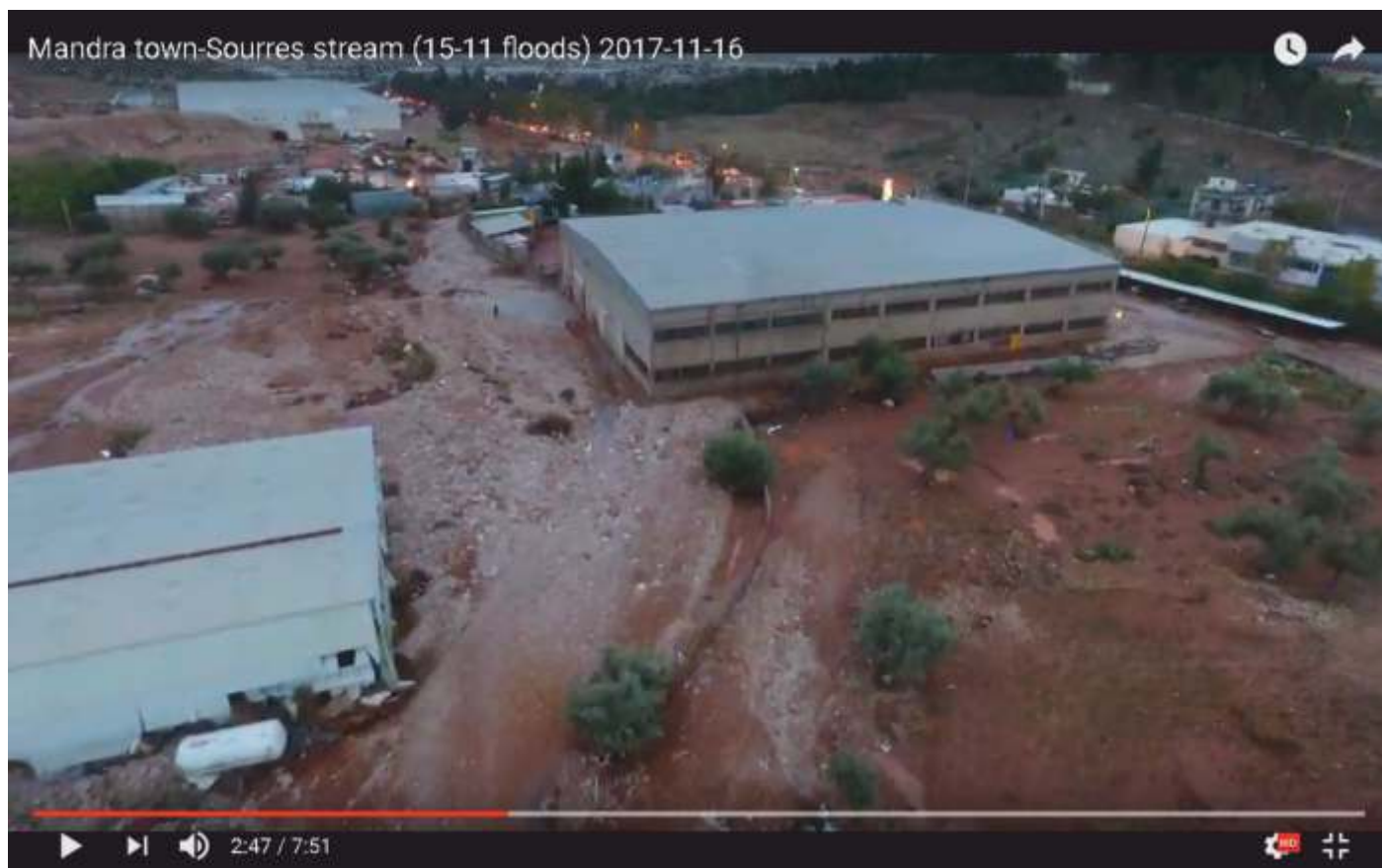
Εικ. 6: Η κοίτη του χείμαρρου Σούρες στη Βιομηχανία Βακόντιος ΑΕΒΕ, μετά το πλημμυρικό επεισόδιο της 15ης/11/2017.
(Πηγή ΕΚΠΑ φωτογραφική λήψη Μανώλης Ανδρεαδάκης)

Εικ. 7: Βιομηχανία Βακόντιος ΑΕΒΕ κατά το πλημμυρικό επεισόδιο της 27ης/02/1996

Εικ. 8: Βιομηχανία Βακόντιος ΑΕΒΕ κατά το πλημμυρικό επεισόδιο της 15ης/11/2017

Εικ.9: Εργοτάξιο Δήμου Μάνδρας κατά το πλημμυρικό επεισόδιο της 27ης/02/1996.

Εικ.10: Εργοτάξιο Δήμου Μάνδρας κατά το πλημμυρικό επεισόδιο της 15ης/11/2017.

Εικ. 11: Η ανθρώπινη παρέμβαση επί της κοίτης του χειμάρρου Σούρες στην είσοδο του Κοιμητηρίου της Μάνδρας.

Εικ. 12: Η διαχρονικότητα της εσφαλμένης χρήσης γης στη πόλη της Μάνδρας. Όλη η κερσαία περιοχή που απεικονίζεται στη φωτογραφία, εντάχθηκε στο σχέδιο πόλεως το 2009. Η ζώνη κατάκλυσης των πλημμυρικών νερών και των φερτών υλών της 15ης Νοεμβρίου, καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα της νεοεναρκτημένης περιοχής στο σχέδιο πόλης. Στο βάθος διακρίνεται η πόλη της Μάνδρας δομημένη πάνω στα στοιχεία του χειμάρρου.

Εσφαλμένη αίσθηση ασφάλειας εν όψει πλημμυρικού επεισοδίου

Η εσφαλμένη αίσθηση ασφάλειας που διακατέχει γενικά τους πολίτες εν όψει ενδεχόμενου πλημμυρικού επεισοδίου, προκύπτει από τη μηδενική απορροή των χειμάρρων, σε όλες σχεδόν τις υπόλοιπες βροχοπτώσεις (εκτός των ακραίων φαινομένων). Για το λόγο ότι το γεωλογικό υπόβαθρο των λεκανών Σούρες & Αγίας Αικατερίνης, απαρτίζεται από ασβεστολιθικά πετρώματα με μεγάλο βαθμό κατείδωσης, το νερό της βροχής διηθείται και η απορροή στις κοίτες των χειμάρρων, είναι πρακτικά μηδενική. Επειδή δεν υπάρχει νερό στις κοίτες όταν βρέχει, θεωρείται ότι ο χώρος αυτός μπορεί να κατασταθεί εκμεταλλεύσιμος, οπότε επεκτείνονται οι ανθρώπινες δραστηριότητες με μπαζώματα, οικοπεδοποιήσεις και ανοικοδομήσεις

Εικ. 13: (Πάνω) μπαζώματα στο χείμαρρο Αγίας Αικατερίνης, κοντά στην περιοχή Κορακός. (Κάτω) Το ίδιο σημείο μετά την πλημμυρική απορροή της 15ης Νοεμβρίου

Η εσφαλμένη αίσθηση ασφάλειας (εν όψει πλημμυρικού κινδύνου) που προκύπτει από ένα (προς το παρόν) ξηρό κείμαρρο, δεν διακατέχει μόνο τους απλούς πολίτες. Διακατέχει και τους αιρετούς που απαρτίζουν τα κέντρα αποφάσεων, λησιμονώντας το ιστορικό των πρόσφατων πλημμυρών. Το 2009 κυρώθηκε η επέκταση του σχεδίου πόλης της Μάνδρας στη περιοχή της Αγίας Αικατερίνης, μέσα στη λεκάνη κατάκλυσης του ομώνυμου ρέματος. Ουδμία αναφορά έγινε για την όδευση των πλημμυρικών νερών, που θα διέρχονται από τον νέο αστικό ιστό της πόλης παρά το πρόσφατο βεβαρημένο ιστορικό. Εκ του αποτελέσματος, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα (άλλωστε και η κοινή λογική επιτάσσει το ίδιο), ότι πρώτα θα έπρεπε, να είχαν εκπονηθεί μελέτες αντιμετώπισης πλημμυρικού κινδύνου και σε δεύτερο χρόνο θα έπρεπε να ακολουθήσει η ένταξη της περιοχής στο σχέδιο πόλης.

Ο σχεδιασμός επομένως της επέκτασης της πόλης της Μάνδρας ήταν εσφαλμένος όπως εσφαλμένη (ή καλύτερα ελλιπής), είναι και η εκ των υστέρων αντιπλημμυρική προστασία, με τη λεγόμενη εκτροπή του κείμαρρου της Αγίας Αικατερίνης στο κείμαρρο του Σούρες. Σαν έργο ακούγεται κατ' αρχήν ελπιδοφόρο. Η ποσότητα του νερού (3.000.000 m³) και η μέγιστη παροχή της πλημμυρικής απορροής της 15ης Νοεμβρίου του ρ. Αγίας Αικατερίνης (πριν την είσοδο στη Μάνδρα) που υπολογίστηκε στα 224 m³/s (Τσακίρης/ ημερίδα 10/12/2017), θέτει σε αμφισβήτηση τη μελέτη εκτροπής, διότι έχει σχεδιαστεί να εκτρέπει μόνο 49 m³/s στο κείμαρρο Σούρες. Επιπροσθέτως το υδραυλικό φορτίο των 49 m³/s που θα εκτραπεί, θα αθροιστεί σε εκείνο του κείμαρρου Σούρες. Μήπως επομένως το εν λόγω έργο (αν δε συμπληρωθεί με φράγματα ανάσχεσης – βλ. στις προτάσεις παρακάτω), θα προκαλέσει ζημιές στο γειτονικό δημοτικό διαμέρισμα Μαγούλας, σε ένα μελλοντικό πλημμυρικό επεισόδιο;

Προτάσεις για μέτρα αντιμετώπισης του κινδύνου της πλημμύρας στην υδρολογική λεκάνη του κείμαρρου Σούρες

Δεδομένης της σημερινής κατάστασης και της ανάπτυξης του οικιστικού και βιομηχανικού ιστού στις κοίτες και τις ζώνες κατάκλυσης των επιμέρους κλάδων του Σούρες, προκύπτει η αδήριτη ανάγκη για αντιμετώπιση του πλημμυρικού κινδύνου στις ορεινές – ημιορεινές περιοχές, πριν η ενέργεια των κειμάρρων Σούρες και Αγίας Αικατερίνης εκτονωθεί στη πόλη της Μάνδρας, περιοχή με μικρή τοπογραφική κλίση.

Η πλέον σύγχρονη αντίληψη της αντιπλημμυρικής προστασίας σε περιοχές με το γεωλογικό υπόβαθρο σαν αυτό της ευρύτερης περιοχής της Μάνδρας, συνδυάζεται με τον εμπλουτισμό των υπογείων υδάτων. Με το δεδομένο επομένως ότι το επιφανειακό και υπόγειο καρστ (καρστ = δαιδαλώδη ανοίγματα επί του βράχου που οδηγούν σε βάθος) είναι καλά ανεπτυγμένο τόσο στη λεκάνη απορροής του κείμαρρου Σούρες, όσο και των γειτονικών λεκανών, υπάρ-

Εικ. 14: Ανασχετικά φράγματα με γεωτρήσεις εμπλουτισμού

κει η δυνατότητα παροχέτευσης των νερών (πλημμυρικών και μη) της βροχής στον υπόγειο – καρστικό υδροφόρο ορίζοντα, με τη βοήθεια ανασχετικών φραγμάτων και γεωτρήσεων εμπλουτισμού. Το όφελος θα είναι διπλό, διότι θα προλαμβάνονται οι πλημμύρες, αλλά και θα εμπλουτίζεται ο υδροφόρος ορίζοντας. Συγκεκριμένα τα εν λόγω ανασχετικά φράγματα φέρουν τα εξής πλεονεκτήματα:

- Ελαττώνουν την κλίση της κοίτης οπότε και την ενέργεια των υδάτων
- Παρακρατούν τα νερά στη λεκάνη κατάκλυσης, οπότε κατεισδύουν μέσω του επιφανειακού καρστ
- Εμπλουτίζεται ο υπόγειος υδροφόρος ορίζοντας (καρστικός ή ελεύθερος) μέσω των γεωτρήσεων που βρίσκονται ανάμεσα στα φράγματα και πάνω στη κοίτη του κείμαρρου.

Επιπροσθέτως η αντιπλημμυρική προστασία σε όλους τους κλάδους της λεκάνης του Σούρες πρέπει να ολοκληρωθεί με άμεσες και μέσο -

μακροπρόθεσμες ενέργειες

Άμεσες ενέργειες

- Συστηματικός καθαρισμός των κοιτών από κάθε είδους υλικά που προέρχονται είτε από φυσική είτε από τεχνητή απόθεση.

- Αυστηροποίηση των κανονισμών περί απαγόρευσης απόθεσης απορριμμάτων και μπαζών (ή άλλων αντικειμένων) που αποβλέπουν στην οικοπεδοποίηση

- Συνεχής έλεγχος των κοιτών και των αναβαθμίδων από καταπατήσεις και μπαζώματα.

Μέσο -μακροπρόθεσμες ενέργειες

- Απομάκρυνση οποιασδήποτε κατασκευής από τους άξονες των κειμάρρων, διευκολύνοντας τις επιχειρήσεις να μεταγκατασταθούν σε βιομηχανικό πάρκο (συμπεριλαμβανομένου και του εργοταξίου του Δήμου Μάνδρας).

- Κατασκευή αγωγού ομβρίων υδάτων μεγαλύτερων διαστάσεων σε όλο το τμήμα του οδικού δικτύου που είναι κατασκευασμένο πάνω στη κοίτη του κείμαρρου της Αγ. Αικατερίνης.

- Εκτροπή του ρέματος της Αγίας Αικατερίνης αλλά με συνωδά έργα ανάσχεση των υδάτων (πλημμυρικών και μη) και τη δημιουργία μικρών φραγμάτων στα ανάντη των λεκανών Αγίας Αικατερίνης και Σούρες (για την προστασία και της μαγούλας (όπως αναφέρθηκε παραπάνω)).

- Οριοθέτηση ζωνών προστασίας πλημμυρών, όπου θα καθορίζονται ή θα απαγορεύονται συγκεκριμένες δραστηριότητες, ώστε να αποφεύγονται πιθανές καταστροφές, αλλά και να επιτρέπεται η φυσική εκτόνωση της πλημμύρας.

- Εγκατάσταση και λειτουργία δικτύου παρακολούθησης μετεωρολογικών παραμέτρων (βροχόπτωση κ.α.) αλλά και υδρολογικών παραμέτρων (στάθμη / ποιότητα) στην ευρύτερη περιοχή συμπεριλαμβανομένου και του Σαρανταπόταμου που δεσπόζει στη Δυτική Αττική. Οι σταθμοί θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα τηλεμετρικού χειρισμού, ώστε η διαχείριση των δεδομένων να γίνεται στην αίθουσα αντιμετώπισης εκτάκτων καταστάσεων στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η πρακτική αυτή θα έχει σαν αποτέλεσμα αφενός την απόκτηση σημαντικών στοιχείων για την εκπόνηση σχετικών μελετών σε βάθος χρόνου, αλλά κυρίως θα προσφέρει την δυνατότητα έγκαιρης προειδοποίησης για την έναρξη επικίνδυνων πλημμυρικών γεγονότων. Η δυνατότητα αυτή μπορεί να αποδειχθεί κρίσιμη εφόσον συνδυαστεί με κατάλληλα έργα αντιπλημμυρικής προστασίας (άμεσες απόκρισης), αφού θα υπάρχει συνεχής παρακολούθηση και άμεση παρέμβαση όπου κρίνεται αναγκαίο για την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων πιθανών πλημμύρων.

Αργύρης Γεωργακόπουλος

Γεωλόγος MSc ΕΚΠΑ.

(Πρόληψη & Διαχείριση Φυσικών Καταστροφών)

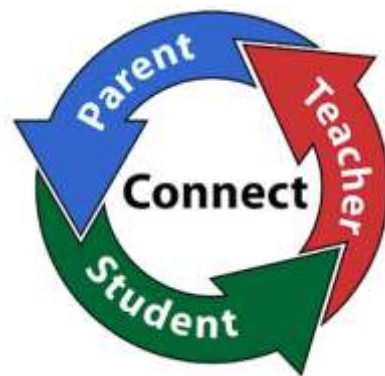

Μαθητές - Γονείς - Δάσκαλοι

Αποτελούν τους βασικούς συντελεστές του σχολείου και συνθέτουν ένα ενιαίο σύστημα αναφοράς, με τους μαθητές να έχουν κυρίαρχο ρόλο καθώς είναι πρωταγωνιστές στο όλο εγχείρημα της παιδαγωγικής αφενός, αφετέρου είναι αυτοί που συνδιαλέγονται καθημερινά και με τους δασκάλους και με τους γονείς.

Η πιο βασική αλληλεπίδραση αυτών των τριών παραγόντων είναι στην παράδοση της βαθμολογίας αλλά και σε κάθε συνάντηση που γίνεται με την επίσκεψη των γονέων στο σχολείο. Σε τέτοιες επισκέψεις οι μαθητές ίσως να βρίσκονται στην πιο δύσκολη θέση καθώς οι άλλες δύο πλευρές (γονείς - δάσκαλοι) έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο με αναφορά στη δική τους μαθησιακή πορεία. Και οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί είναι πιθανόν να αναφέρουν οι μεν στους δε πράγματα που μπορεί να μη θέλουν να γνωρίζουν.

Παρά τη συγκεκριμένη ιδιαιτερότητα, αυτές οι συναντήσεις έχουν την αξία τους, γιατί όλοι συνδιαλέγονται για το επίμαχο θέμα της μάθησης και της αγωγής και γιατί μέσα από ένα δημιουργικό διάλογο μπορούν να βρουν τα δύσκολα σημεία αλλά και ενδεδειγμένες λύσεις για την επίλυση τους. Είναι αναπόφευκτο εμείς οι εκπαιδευτικοί να κάνουμε διάφορες υποθέσεις προσπαθώντας να ερμηνεύσουμε την αρνητική μαθησιακή πορεία ή μια παραβατική συμπεριφορά των μαθητών. Αρκεί όμως μια αναφορά των γονέων που μπορεί να ανατρέψει το ερμηνευτικό πλαίσιο που αυθαίρετα έχουμε διαμορφώσει. Αν λοιπόν δε γνωρίζουμε σημαντικά

στοιχεία από τη ζωή των μαθητών, τα οποία μπορεί να επηρεάζουν την προσωπικότητα ή τον συναισθηματικό τους κόσμο, δεν μπορούμε να τους κατανοήσουμε ή να εφαρμόσουμε κάποια παιδαγωγική μέθοδο. Μπορεί αυτές οι τριμερείς συναντήσεις να φέρνουν σε δύσκολη θέση τους μαθητές κάποιες φορές ή ίσως να προκαλούν αμηχανία σε γονείς και δασκάλους. Είναι άκρως απαραίτητες όμως όταν είναι ειλικρινείς, καθώς έτσι μπορεί το σχολείο να εμβαθύνει τη λειτουργία του και να καταδείξει στα παιδιά την αγάπη των εκπαιδευτικών προς αυτά (των γονέων θεωρείται παραπάνω από δεδομένη). Αν οι μαθητές απελευθερωθούν από τους όποιους δισταγμούς και επιφυλάξεις έχουν, θα αγαπήσουν το σχολείο - χωρίς αγάπη για το σχολείο καμία μάθηση δεν είναι δυνατή.

Συνοπτικά λοιπόν συμπεραίνουμε ότι μέσα από τον διάλογο βρίσκονται κάθε φορά οι καλύτερες λύσεις. Καλό θα είναι λοιπόν οι γονείς να επισκέπτονται συχνά το σχολείο, όχι μόνο στην παράδοση της βαθμολογίας, οι εκπαιδευτικοί να ενθαρρύνουν τις τριμερείς συναντήσεις και φυσικά οι μαθητές να καταθέτουν την άποψη τους γιατί αυτοί είναι ο πυρήνας της όλης λειτουργίας.

A.I.K.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου "Ο Δημοφών"
& η Συντακτική Ομάδα του περιοδικού
εύχονται ολόψυχα
στους αναγνώστες, τους φίλους & τα μέλη του

**Χρόνια Πολλά,
Υγιές, Ευτυχισμένο
& Δημιουργικό
το 2018!**